

PŘEHLED BENEDIKTINSKÉHO DĚJEPISECTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

An Overview on Historiography of the Benedictine Order in the Czech Lands

Jakub Zouhar

DOI: 10.17846/CL.2016.9.2.39-73

Abstract: ZOUHAR, Jakub. *An Overview on Historiography of the Benedictine Order in the Czech Lands*. The Order of Saint Benedict is well known for its activity in the field of historiography. There were also many Order historians who wrote about the history of the Czech lands, or they lived there. I am not aware of other work within the Czech historiography dealing with this issue. However, the article does not analyse works of the historians in depth, but rather briefly outlines the historiography of the Benedictines from the Early Middle Ages to the end of the 20th century. The whole article is divided into two main chapters and several subchapters. The first one pays attention to the context of the Benedictine historiography in Austria, Catholic Germany and France, the second one focuses on the overview on the Order historiography in the Czech lands.

Keywords: *Benedictine Order, Historiography, Czech Lands, Middle Ages, Modern Period, 19th Century, 20th Century*

Abstrakt: ZOUHAR, Jakub. *Prehľad historiografickej činnosti Rádu sv. Benedikta v Českých krajinách*. Rád sv. Benedikta je známy svojou činnosťou na poli historiografie. Mnoho historikov z tohto rádu písalo aj o dejinách Českých krajín, niektorí tam dokonca žili. Nemám znalosť o obdobných prácach v českej historiografii, ktoré by sa tejto problematike venovali. Príspevok však práce historikov neanalyzuje do hĺbky, skôr ponúka stručný náčrt historiografickej činnosti benediktínov od stredoveku po koniec 20. storočia. Článok sa skladá z dvoch kapitol a tie sú rozdelené na niekoľko podkapitol. Prvá kapitola sa venuje kontextu historiografickej činnosti benediktínov v rámci Rakúska, katolíckeho Nemecka a Francúzska. Druhá sa sústreďuje na prehľad historiografickej činnosti na území Čiech.

Klíčové slová: *Rád sv. Benedikta, historiografia, České krajiny, stredovek, novovek, 19. storočie, 20. storočie*

*Labor omnia vincit.
Vergilius*

I. Nástin benediktinského dějepisectví v Evropě

Historiografie církevních řádů je stále v dějinách dějepisectví popelkou. Stačí nahlédnout do velkých příruček k dějinám historiografie, abychom rychle pochopili, že příslušníci církevních řádů

se tam objevují překvapivě málo, někdy jakoby omylem.¹ Není pochyb, že v minulosti nepěstovaly historické řemeslo jen církevní (katolické) řády, že zde existovala silná historiografie městská, později protestantská a nakonec laická, nicméně po celý středověk byl laický prvek ve výrazné menšině, a v raném novověku docházelo jen k pozvolnému vyrovnávání pomyslných sil. Navzdory tomu dnešní dějepisecské přehledy upřednostňují jiná díla, povýtce laická, prý „filosoficky“ významnější. Důležitější je tedy údajně *filosofie dějin*, která však bývá často nesprávně zaměňována za *dějiny historiografie*; dva pojmy, které se často protínají, které však nejsou synonymní. Historiografie pěstovaná církevními řády je tak považována za „odbornickou“, „překonanou“, a je vlastně pouze trpěna a vytěsněna na okraj oboru, aby přenechala místo „velkým“ dílům „velkých“ historiků, u nichž se často jen neochotně přiznává vliv církevních řádů, jejichž školami nutně prošli, neboť jak známo, že téměř celé evropské středověké a raně novověké (vyšší) školství bylo v rukou benediktinů, dominikánů, jesuitů, piaristů a dalších řádů, případně na ně měli vliv svěští duchovní, nutně rovněž odchovaní církevním školstvím. Domnívám se, že tento přístup je pod silným vlivem osvícenství a zlaicizování evropské společnosti během 19. století. Přesto, zamyslíme-li se hlouběji nad tímto pojetím, uvidíme jeho základní nedostatek – pominutí mnoha historiků a jejich děl, a tím značnému zkreslení našeho výsledného obrazu o evropském dějepisectví minulosti. Malou ukázkou ze „zapomenutých“ dějin dějepisectví chce být i následující text, který si nemůže klást vyšší cíle než podat jakýsi komentovaný přehled problematiky s bibliografickými údaji na základě dostupné literatury a několika málo pramenů.²

Podat stručný přehled benediktinské historiografie je úkol velmi náročný a vyžadoval by prostor několika stovek ne-li tisíce stran.³ Vždyť stačí pomyslet na velikány jako byli Beda Venerabilis⁴

¹ Srov. např. WOOLF, Daniel (ed.). *The Oxford History of Historical Writing*, 5 sv. Oxford-New York 2011–2012 (záběr od antiky po současnost); REINHARDT, Volker (ed.). *Hauptwerke der Geschichtsschreibung*. Stuttgart 1997.

² Až na soupis významnějších osobností benediktinského řádu v díle KRÁSL, František – JEŽEK, Jan. *Sv. Vojtěch, druhý biskup pražský, jeho klášter i úcta u lidu*. Praha 1898, s. 527–570, který se ovšem primárně nezaměřuje na historiky a ani není záměrně kritický, nezná autor této statě žádný moderní přehled českých benediktinů-historiků.

³ Z rozsáhlé literatury srov. pouze antologii z děl známých i méně známých členů řádu SWAN, Laura. *The Benedictine Tradition. Spirituality in History Series*. Collegeville, MN 2007 a dále základní práce o řádové historiografii: DELL'OMO, Mariano. *Storia del monachesimo occidentale dal medioevo all'età contemporanea. Il carisma di san Benedetto tra VI e XX secolo*. Milano 2011; VANDERPUTTEN, Steven. *Benedictine local historiography from the Middle Ages and its written sources: some structural observations*. In *Revue Mabillon*, roč. 76, 2004, s. 107–129; LEHNER, Ulrich L. *Enlightened Monks: The German Benedictines 1740–1803*. New York 2011; RUF, Martin. „Aller Studiorum Zweck mus seyn die Ehre Gottes“ (E. W. v. Tschirnhaus). *Benediktiner, Akademien und Akademieprojekte in Deutschland vom Barock bis zur Sakularisation*. In *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige* (= SMGB), roč. 110, 1999, s. 245–334; CHAUSSY, Yves. *Les Benedictins de Saint-Maur* (Collection des Etudes Augustiniennes, Serie Moyen-age et Temps modernes 23/24), 2 sv. Paris 1989–1991; WEITLAUFF, Manfred. *Die Mauriner und ihr historisch-kritisches Werk*. In: SCHWAIGER, Georg (ed.). *Historisme Kritik in der Theologie. Beiträge zu ihrer Geschichte* (Studien zur Theologie und Geistesgeschichte des Neunzehnten Jahrhunderts 32). Göttingen 1980, s. 153–209; MOLITOR, Raphael. *Aus der Rechtsgeschichte benediktinischer Verbands. Untersuchungen und Skizzen*, 3 Bde. Münster 1928–1933; MUSCHARD, Paul. *Das Kirchenrecht bei den deutschen Benediktinern und Zisterziensern des 18. Jahrhunderts*. In SMGB, roč. 47, 1929, s. 225–315, 477–596; LUNN, David. *The English Benedictines, 1540–1688. From Reformation to Revolution*. London-New York 1980. Jako základní referenční pomůcku k jednotlivým historikům uváděným v tomto textu používám práci BAUTZ, Friedrich Wilhelm – BAUTZ, Traugott (eds.). *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* (= BBKL), 36 Bde. Hamm-Herzberg-Nordhausen 1990–2015, kde je zvláště v el. verzi doplňována literatura. Pouze v odůvodněných případech proto uvádím konkrétní literaturu.

⁴ Český BÉDA CTIHODNÝ. *Církevní dějiny národa Anglů* (Historia ecclesiastica gentis Anglorum). Praha 2009.

(asi 673 – 735), Widukind z Corvey (asi 925 – po 973), Rabanus Maurus⁵ (asi 780 – 856), Aimoin z Fleury (asi 960 – 1008), Hermann z Reichenau (1013 – 1054), Wilhelm z Jumièges († po 1070), Frutolf z Michelsbergu († 1103), Sigebert z Gembloux (asi 1030 – 1112), Richard z Cluny (asi 1110 – po 1173), Roger z Wendoveru († 1236), Hermann z Niederaltaichu (1201/2 – 1275) nebo Goswin z Marienbergu († po 1393), a to uvažujeme pouze v rámci středověku.⁶

V novověkém období se sluší jmenovat historiky z německy mluvící oblasti Johannese Trit(h)emia (1462 – 1516) a Angela Rumplera (1460/2 – 1513), oba významné humanistické polyhistory s historiografickými zájmy, Gabriela Bucelina⁷ (1599 – 1681), Bernharda Peze (1683 – 1736) a jeho bratra Hieronyma (1685 – 1762), kteří udávali tón dějepisecké práci v tehdejší Rakousku, Gottfrieda Bessela⁸ (1672 – 1749) z Göttweigu, Martina Kropf(f)a⁹ (1701 – 1779), Marquarda Herrgotta (1694 – 1762), Karla Meichelbecka (1669 – 1734), Martina Gerberta (1720 – 1793), Gregoria Franze Rothfischera (1721 – 1755), který nakonec přestoupil na protestantskou víru, asi největšího řádového polyhistora Anselma Desinga¹⁰ (1699 – 1772), Mauruse Gandershoferu (1780 – 1843), Bertholda Rottlera¹¹ (1748 – 1826), Johanna Evangelistu Kaindla (1744 – 1823), historika Bavorska Romana Zirngibla (1740 – 1816), jednoho z největších expertů na patristiku Suitberta Bäumera (1845 – 1894), Alberta Jägera (1801 – 1891), zakladatele vídeňského *Institutu für österreichische Geschichtsforschung*, Richarda Peinicha (1819 – 1882), Bedu Schrolla¹² (1823 – 1891) narozeného v Jihlavě, Aegidia Kolba (1923 – 1993) nebo byzantologa Hans-Georg Becka (1910 – 1999). Z Rakouska-Uherska pocházel významný uherský historik Ferenc Vaszary (1832 – 1915) i zakladatel uherské archeologie Flóris Rómer¹³ (1815 – 1889), prešpurský rodák, nebo jeden z největších uherských historiků László Erdélyi (1868 – 1946).¹⁴ Z Francie je třeba jmenovat členy kongregace sv. Maura, v prvé řadě Jeana Mabillona¹⁵ (1632 – 1707), Michela Germana

⁵ KEPARTOVÁ, Jana. Rabanus Maurus und seine Welt der antiken Abkürzungen und Zeichen. In *Graecolatina Pragensia*, roč. 21, 2006, s. 183-206.

⁶ O středověké historiografii srov. český stále nejlépe BLÁHOVÁ, Marie. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota. In *Staročeská Kronika tak řečeného Dalimila*, 3. sv. Praha 1995, s. 9-323.

⁷ NEESEN, Claudia Maria. *Gabriel Bucelin OSB (1599 – 1681). Leben und historiographisches Werk* (Stuttgarter historische Studien zur Landes- und Wirtschaftsgeschichte 3). Ostfildern 2003.

⁸ Bessel vydal v úvodním svazku kroniky svého kláštera *Chronicon Gottvicense* (1732), ve spolupráci s J. Hahnem, důležitý výklad královské a císařské diplomatiky od Konráda I. až po Friedricha II.

⁹ Autor základního díla o klášteře v Melku a jeho obyvatelích *Bibliotheca Mellicensis seu Vitae et scripta inde a sexcentis et eo amplius annis Benedictinorum Mellicensium* (Wien 1747).

¹⁰ Jeho výkony na historiografickém poli jsou však dosti sporné, patrně daň za jeho universalnost.

¹¹ ROMIN, Bernd. Erinnerungen an Berthold Rottler. In *Konradsblatt*, roč. 60, 1976, č. 48, s. 26; KULL, L. Rottler, Berthold (Ferdinand). In *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950* (= ÖBL) 9. Wien 1988, s. 297; GLATZ, Elmar. *Fürststift Berthold III. Rottler 1748-1826*. Obereschach-Villingen-Schwenningen 1997, s. 236-240; SITAR, Gerfried. *Fürststift Berthold Rottler (1748-1826)*. Salzburg 1996 (diplomová práce pod vedením G. B. Winkler).

¹² HANN, Franz G. Beda Schroll's Bedeutung für die Geschichtsforschung. In *Carinthia I*, roč. 81, 1891, s. 193.

¹³ REITTERER, Hubert. Rómer P. Floridus. In *ÖBL* 9, 1988, s. 232-233; POLLA, Belo. *Archeológia na Slovensku v minulosti*. Martin 1996, s. 167-172; BUDAY, Peter. František Florián Rómer (1815 Bratislava – 1889 Oradea). *Monument revue*, roč. 2, 2012, s. 40-47.

¹⁴ CSÓKA, Lajos. *Geschichte des Benediktinischen Mönchtums in Ungarn* (= Studia Hungarica 11). München 1980, zvl. s. 402-405 (internetový zdroj: http://t3.osb.hu/static/leveltar/cs_d_00.htm).

¹⁵ ZOUHAR, Jakub. De re diplomatica libri sex by Jean Mabillon in Outline. In *Listy filologické*, roč. 133, 2010, č. 3-4, s. 357-388, kde je další literatura k historiografii benediktnů kongregace sv. Maura. Nutno

(1645 – 1694), Luc d'Achéry (1609 – 1685), Antoina Augustina Calmeta¹⁶ (1672 – 1757), zakladatele řecké paleografie Bernarda de Montfaucon¹⁷ (1655 – 1741), Charlese-Francoise Toustaina (1700 – 1754) a Reného-Prospere Tassinia¹⁸ (1697 – 1777), nebo archeologa a odborníka na patristiku Jeana-Baptistu Françoise Pitraho¹⁹ (1812 – 1889), případně Fernanda Cabrola (1855 – 1937) a Henry Leclercqa (1869 – 1945), dlouholeté editory proslulého *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie* (15 sv., Paris 1903-1951). Belgičanem byl významný historik starokřesťanské kultury a písemnictví Germain Morin (1861 – 1946). Z italského prostředí je třeba uvést alespoň jméno kardinála Angela Qu(e)iriniho (1680 – 1755), mistra práce s diplomatickým materiálem, a Luigi Tostiho (1811 – 1897), z anglofonního Davida Augustina Bakera (1575 – 1641), kardinála Francise Aidana Gasqueta (1846 – 1929), novozákonního odborníka Johna Chapmana (1865 – 1933) nebo Edwarda Cuthberta Butlera (1858 – 1934). A výčet by mohl pokračovat...

Benediktini²⁰ jako nejstarší mnišský řád Západu totiž stáli u počátku evropské středověké kultury a psali proto všechny druhy dějepisické práce: státně-národní kroniky, říšské anály i univerzální dějiny. Ve vybraných kláštrech působily celé historiografické dílny, v nichž bratři soustředění kolem nejvýznamnější osobnosti zpracovávali historická díla. Někteří prováděli „heuristiku“, možno-li o ní ve středověku hovořit, jiní korigovali texty, další je opisovali, případně iluminovali. Patrně nikdy nebude moci být dostatečně zdůrazněno jak moc se benediktinský řád podílel na přechodu evropské kultury a vzdělanosti z pozdní antiky do středověku. Kolik antických textů mniši ve svých skriptoriích přepsali, kolik se jim jich podařilo zachránit, byť deperdit je mnoho, jistě více než by si kdokoli z vzdělaných lidí dnes přál.²¹

Dějepisectví benediktinského řádu se jistě řídilo jednak poměry panujícími v rámci evropské historiografie té které doby, jednak poměry vládnoucími uvnitř řádu. Ten procházel – jak tomu při existenci téměř jednoho a půl tisíciletí nemohlo být snad ani jinak – obdobími rozkvětu i tvrdými pády způsobenými vnějšími, ale i vnitřními okolnostmi. Například 13. století je stoletím žebavých řádů a benediktini své pozice, nedlouho předtím složitě vydobyté skrze několik reformních hnutí, ztrácejí. Děje se to v celé Evropě, a tedy i v českých zemích. Jestliže 14. století je pro řád

připojit jen HUREL, Daniel-Odon. *Dom Mabillon. OEuvres choisies precedees d'une biographie par dom Henri Leclercq*. Paris 2007.

¹⁶ GÉRARD, Aurélie. *Dom Augustin Calmet et l'abbaye de Senones: un milieu littéraire*. éd. Dominique Guéniot. Langres 2012.

¹⁷ Je třeba dodat HUREL, Daniel-Odon – ROGE, Raymond (eds.). *Dom Bernard de Montfaucon*. Actes du Colloque de Carcassonne, octobre 1996 (Bibliothèque Benedictine 4), 2 sv. Caudebec-en-Caux 1998.

¹⁸ Pro oba jmenované srov. NEVEU, Bruno. *Erudition et religion aux XVIIe et XVIIIe siècles* (Bibliothèque Albin Michel – Histoire). Paris 1994.

¹⁹ DROBNER, Hubertus R. Pitra, Jean-Baptiste. In *Lexikon für Theologie und Kirche* 8, 1999, s. 321-322.

²⁰ Česky k benediktinskému řádu srov. BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, díl II, sv. 2: Mnišské řády. Praha 2004, s. 9-148; ŠIMŮNEK, Robert. Benediktini. In PÁNEK, Jaroslav (ed.). *Akademická encyklopedie českých dějin A-C*. Praha 2009, s. 175-178; přehledová práce ZESCHICK, Johannes. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě (= Pietas benediktina 12). Praha 2007 opatřená ovšem na konci podrobnou bibliografií k dějinám řádu obecně i pro české země k r. 2006; jednotlivé kláštery i s literaturou jsou rovněž dohledatelné v pracích VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan et al. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997 (2002); FOLTÝN, Dušan et al. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005.

²¹ Srov. zejména ROUSSEAU, Philip – RAITHEL, Jutta (eds.). *A Companion to Late Antiquity*. Oxford 2009; česky CONTE, Gian Biagio. *Dějiny římské literatury*. Praha 2003, zvl. s. 18-22, 626-638; CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha 1998; NECHUTOVÁ, Jana. *Středověká latina*. Praha 2002; NECHUTOVÁ, Jana – STEHLÍKOVÁ, Dana. *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. Praha 2013; LEONARDI, Claudio – NECHUTOVÁ, Jana. *Středověká latinská literatura (6. – 15. století)*. Příručka. Praha 2014.

příznivější, „podzim“ středověku je pro benediktiny opět obdobím úpadku, třebaže ne všude tak hlubokého jak tomu bylo vlivem husitských válek v českých zemích. Z nich se řád vzpamatovával nikoli desetiletí, ale staletí, a proto jeho kulturní vliv mohl být uplatňován až od druhé půle 17. století. Benediktini se ovšem historiografii nepřestali věnovat nikdy. Aniž bych chtěl upírat vliv jiným oblastem, z hlediska celoevropského a vlastně i z hlediska českých zemí jsou v raném novověku pro pěstování odborné historiografie nejdůležitější dvě skupiny benediktinů: francouzská kongregace sv. Maura a jihoněmečtí a rakouští bratři. Podívejme se ve stručnosti nejprve na první z nich.²²

Do čela evropské katolické církevní historiografie se v 17. století dostali učení benediktini z francouzské Kongregace sv. Maura²³ odvozující své jméno od žáka sv. Benedikta, jenž podle legendy uvedl jeho řeholi do Galie. Kongregace sama vznikla přičiněním Laurentia Bernardiho, převora Collège de Cluny v Paříži, roku 1621²⁴ a v roce 1675 již čítala na 178 klášterů rozčleněných do několika provincií. Vedení kongregace sídlilo v bohatém a vlivném²⁵ opatství Saint Germain des Prés v Paříži. Benediktini se zde od počátku zaměřili na studium dějin písemnictví rané církve. Prohledávali proto zprvu francouzské, později i švýcarské, německé a italské klášterní knihovny, aby shromáždili co nejlepší rukopisy starokřesťanských autorů (svatých Basileje, Augustina, Jana Zlatoústého, Bernarda aj.), jejichž práce následně edičně vydávali. Kvalita některých z těchto edic vydržela i přísné nároky 20. století.²⁶ Maurini usilovně pracovali až do Francouzské revoluce, která jejich činnost násilně ukončila. Generál řádu Dom Antoine Chevreux skončil 2. září 1792 spolu s dalšími 40 bratry pod gilotinou. Zbylí členové kongregace si zachránili život emigrací, z které se ti přeživší navrátili až roku 1817. Pokusili se navázat na předrevoluční slávu, ale společenský zájem byl už jiný. Údajně poslední člen kongregace zemřel roku 1833. Avšak povědomí o díle jejích členů se udrželo v odborných kruzích dodnes. Plný seznam autorů Kongregace sv. Maura čítá přes 220 jmen bratrů, kteří sepsali více než 700 prací.²⁷ Nutno si ale uvědomit, že v 17. století neexistoval v Saint Germain des Prés žádný institut ani seminář. Jednotlivé práce byly prováděny jedním dvěma bratry, někdy s několika pomocníky, ale většina práce náležela vždy jedinému člověku, který za daný „projekt“ sám odpovídal a často vybíral i svého nástupce. Při hodnocení práce maurinů je třeba vzít rovněž v úvahu, že celá kongregace čítala tři až čtyři tisíce členů, ale literárně činných jich bylo jen něco přes dvě stě. Jádro učených maurinů dokonce tvořilo jen asi padesát mužů. Rovněž je nutné mít na paměti, že ani učení benediktini se nemohli vyhnout politice v nejširším smyslu slova a jejich díla přes veškerou svoji učenost a zdánlivý odstup podporovala

²² Následující text vychází z mé dřívější studie ZOUHAR, Jakub. Církevní dějiny Noëla Alexandera OP v kontextu evropské církevní historiografie na přelomu 17. a 18. století. In *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, roč. 49, 2009 [vyd. 2010], č. 1, s. 15-42, zvl s. 17-20, kde i odkazy na další literaturu, kterou zde proto již neuvádím.

²³ Důležité je sledovat specializovaný časopis *Revue Mabillon (archives de la France monastique; 1re année, n° 1 (1905, mai)-10e année, n° 37 (1914, mai); 10e année, n° 38 (1914, août/1919, déc.)-n° 315/318 (1989); n.s., 1 (1990); roč. 1, 1905 až 23, 1933 jsou naskenovány na <http://gallica.bnf.fr/> a obsahy roč. 1990-2006 viz internetový zdroj: <http://www.irht.cnrs.fr/publications/mabillon.htm>; zvl. důležité je č. 16/2005, kde jsou články věnované dějinám časopisu). Pro české země srov. zvl. ŠIMĚČEK, Zdeněk. K počátkům české diplomatiky. In *Časopis Matice moravské*, roč. 86, 1967, s. 101-124, který také upozornil na Legipontovy písemné styky s mauriny (s. 102, pozn. 5).*

²⁴ Schválena Řehořem XV. dne 17. 5. 1621, resp. 1627.

²⁵ Vlekly boj s pařížským (arci)biskupstvím, na kterém bylo dlouho nezávislé, nakonec opatství prohrálo.

²⁶ Některé byly v 19. století zařazeny do proslulé sbírky *Patrologiae cursus completus* (od r. 1844) J. P. Migneho.

²⁷ Výčet těch nejvýznamnějších je nejdostupněji přístupný v HEIMBUCHER, Max. *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche I., II.*, Neudruck der 1. Ausgabe Paderborn 1933. München-Paderborn-Wien 1965, sv. I., s. 155-157.

tehdejší francouzskou vládu. Zajímavá je také otázka, která se řešila prakticky již od středověku, totiž zda nemůže v důsledku učeneckých aktivit dojít u členů katolických řádů k ochladnutí ve víře nebo dokonce k jejich úplnému odpadlictví. Podle moderních výzkumů k tomu docházelo zřídka a například v klášteře Saint Germain des Prés došlo v 17. století pouze k jednomu doloženému případu úplného odpadlictví a nemnoha kázeňským prohřeškům, které však byly zpravidla přísně potrestány.

Nejvýraznější osobností celé kongregace byl bezesporu Jean Mabillon, který však našel oporu i inspiraci ve svých spolubratrech jako byl knihovník Luc D'Achéry, v jehož pracovně se scházeli i učenci působící mimo benediktinský řád. Jmenovat můžeme Charlese Du Cange, Etienna Baluzeho, Barthélema d'Herbelot de Molainville, Jeana-Baptista Coteliera, Eusèbia Renaudota, Claude Fleuryho, Bernarda Lamyho, Antoina Pagiho nebo jansenistu²⁸ Louis-Sebastiena Le Nain de Tillemont a další. Sám Mabillon se osobně proslavil především svou prací *De re diplomatika libri sex*²⁹ (Paris 1681), knihou věnovanou Colbertovi, která je obecně s lehkou nadsázkou považována za počátek diplomatiky, a jejíž název je dodnes hojně citován. Shoda odborníků panuje v názoru, že dílo je nejslabší v paleografii a filologii, avšak práce sama je dnes pohříchu v odborné veřejnosti známa jen povrchně. Dílo je výsledkem učené diskuse známé pod označením „Bella diplomatika litteraria“³⁰ mezi Mabillonem a antverpským jesuitou Danielem Papebroeckem (1628 – 1714), který ve své práci *Propylaeum antiquarium circa veri ac falsi discrimen in vetustis membranis*³¹ zpochybnil pravost některých merovejských listin týkajících se benediktinského kláštera Saint Denis u Paříže (dnes v Paříži). Protože byl klášter oficiálním pohřebišťem francouzských králů, týkala se pře cti celé Francie. Při obhajobě pravosti listin podal Mabillon detailní dějiny latinského písma a ukázal způsob, jakým se psaný rukopis jeho doby vyvinul z kapitálních liter písma starořímského. Jeho „Šest knih o diplomatice“ obsahuje kromě vlastní diplomatiky rovněž chronologické a zejména sfragistické exkursy a poskytuje i praktický návod, jak číst vybraná stará rukopisná písma. Nevýhodou spisu je skutečnost, že se věnuje pouze raně středověkým listinám a nadto pouze listinám královským, což bylo dáno účelem práce. Nutno také připomenout, že Mabillon měl s mnohými svými spolubratry rovněž potíže a rozepře, neboť všichni neschvalovali učenou práci tvrdíce, že odporuje řeholi sv. Benedikta. Avšak zvědavá, snad až někdy fanatická Mabillonova povaha mu pomohla všechny tyto nesnáze překonat.³² Mohl se tak podílet na všech důležitých

²⁸ O jansenismu ve Francii 17. století česky stále nejlépe HORÁK, Petr. *Svět Blaise Pascala*. Praha 1985, s. 13-101.

²⁹ S pokračujícím názvem *in quibus quidquid ad veterum instrumentorum antiquitatem, materiam, scripturam et stilum*. Třetí vydání (Neapoli 1789) pořízené a doplněné filologem Giovannim Adimarim, markýzem z Bumby je horší kvality.

³⁰ Nikoli tzv. „Bella diplomatika forensia“ označující prakticko-právní, nikoli vědeckou diskusi z přelomu 16. a 17. století ohledně starých klášterních listin nárokových si hospodářský prospěch z klášterního zboží na území Svaté říše římské.

³¹ *Pars prima*. In *Acta sanctorum Bollandiana*, Aprilis tomus II, 1675, s. I-XXXIII. Obecně se uvádí, že právě Papebroeck ještě před Mabillonem užil „diplomatické“ metody, což Mabillon ve své práci zmínil. Viz *De re diplomatika libri VI*, I, 1, num. 2, s. 3: „Nullus ad hoc usque tempus peculiari tractatione rem aggressus fuerat ante Danielem Papebrochium“. Srov. také LEVILLAN, L. Le „De re diplomatika“. In *Mélanges et documents publiés à l'occasion de la mort de Mabillon*. Paris 1908, s. 199: „C'est à Papebroeck que revient le mérite d'avoir le premier tenté de fonder la critique des chartes sur un ensemble de règles constituant un véritable corps de doctrine, ...“.

³² Na obranu vědecké práce jako takové sepsal dílo *Traité des études monastiques, divisé en trois parties*, I.-III. Paris 1691-1692. Dílo se ještě v 18. století dočkalo překladu do italštiny (1701), latiny (1702) a němčiny. Nový překlad viz MABILLON, Jean. *Treatise on monastic studies*. Oxford 2004. Na kritiku tohoto spisu odpověděl dalším spisem *Reflexions sur la Réponse de M. l'Abbé de la Trappe au Traité des études monastiques*, I.-II. Paris 1692-1693.

edicích benediktinského řádu, které dodnes musejí naplnit úctou každého, kdo se jejich zažloutlými folianty probírá. V první řadě se jedná o desetisvazkovou edici *Acta Sanctorum Ordinis Sancti Benedicti in saeculorum classes distributa*³³ (Paris 1668-1701) zahrnující léta 500 až 1100, která přináší zpřístupnění prvořadých pramenů pro církevní dějiny Západu. Druhou rozsáhlou edicí, jejímž hlavním autorem byl Jean Mabillon, jsou *Annales Ordinis Sancti Benedicti Occidentalium Monachorum Patriarchae, in quibus non modo res monasticae, sed etiam ecclesiasticae historiae non minima pars continetur* (Paris 1703-1739).³⁴ Kromě faktografické stránky jsou obě edice významné rovněž metodologicky a to nikoli pouze filologickou kritikou nebo uplatněním postupů pomocných věd historických, nýbrž i úvodů k jednotlivým edičním svazkům, kde se jejich autor pozastavuje nad otázkou chronologie nejstarších křesťanských autorů a jejich spisů, dotýká se ale i dodnes diskutovaného problému hranice mezi „starověkem“ a „středověkem“ a mnoha dalších otázek. Proto byly jednotlivé předmluvy z edice Act vydány v samostatné publikaci.³⁵ Sám Mabillon vydal ještě nejméně šest dalších spisů o církevních dějinách, ale ty leží ve stínu výše zmíněných.

V 18. století stojí v popředí dvě rozsáhlá díla z per členů této kongregace. V první řadě jde o třináctisvazkovou práci *Gallia Christiana*³⁶ (Paris 1715-1785), tedy o dějiny francouzských diecézí a církevních provincií, která má díky shromážděným faktům ještě dnes co říci. Do obecných dějin literární historie a medievistiky pak náleží druhá kolektivní práce maurinů z 18. století *Histoire littéraire de la France*³⁷ (od roku 1733). Toto mnohasvazkové dílo obsahuje prakticky celé tehdejší vědění o písemnictví na území Francie od pozdní antiky po 12. století včetně.³⁸

Jihoněmecký prostor, abychom se věnovali druhé významné oblasti, zůstával na rozdíl od francouzských maurinů dlouho mimo pozornost historiků.³⁹ Jedná se nicméně o zajímavou kapitulu evropských dějin. Zásluhou politických okolností došlo od 16. století na území dnešního Bavorska k význačnému kulturnímu rozvoji spojenému s humanismem, který se zde plně rozvinul za Albrechta V. Velkomyslného (1528 – 1579). Bavorsko, ačkoliv politicky ne vždy stálo po boku Rakouska, mělo s ním stejný kulturní zájem – podporu katolicismu. Benediktinské kláštery byly sice do konce trvání Svaté říše římské (národa německého) v roce 1806 v jejím rámci do značné

³³ Sv. 1 (léta 500 – 600), sv. 2 (l. 600 – 700), sv. 3-4 (l. 700 – 800), sv. 5 (l. 800 – 855), sv. 6 (l. 855 – 900); sv. 7 (l. 900 – 1000), sv. 8-9 (l. 1000 – 1100), sv. 10 měl vyjít r. 1709 posmrtně, ale nevyšel ani v nové edici Venezie 1733-1740.

³⁴ 5. sv. vyšel 1713 péčí R. Massueta a 6. sv. r. 1739 dokončený E. Martènem.

³⁵ R. P. Domni Joannis Mabillonii Praefationes Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, in saeculorum clases distributis praefixae. Rouen 1723, 2. vyd. Trient 1724, 3. vyd. Venezia 1732, 1740.

³⁶ Nové vyd. Paris od r. 1870. K tomu srov. internetový zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Gallia_Christiana.

³⁷ K dispozici volně na internetu ve formátu PDF, internetový zdroj: <http://gallica.bnf.fr/> (12dílné vyd. ve 13 sv., Paris 1865-1869).

³⁸ Původně 28 sv., nově srov. doplňované vydání 41 sv. (Paris 1865-1981).

³⁹ Hlavní zásluhu na oživení tématu má KRAUS, Andreas. Die benediktinische Geschichtsschreibung im neuzeitlichen Bayern. In *SMGB*, roč. 80, 1969, č. 1-2, s. 205-229. Dále srov. HAMMERMAYER, Ludwig. Die Forschungszentren der deutschen Benediktiner und ihre Vorhaben. In HAMMER, Karl – VOSS, Jürgen (eds.). *Historische Forschung im 18. Jahrhundert: Organisation, Zielsetzung, Ergebnisse. 12. Deutsch-Französisches Historikerkolloquium des Deutschen Historischen Instituts Paris* (Pariser Historische Studien 13). Bonn 1976, s. 122-191; HEILINGSETZER, Georg. Die Benediktiner im 18. Jahrhundert. Wissenschaft und Gelehrsamkeit im süddeutsch-österreichischen Raum. In Klüeting, Harm – Hinske, Norbert – Hengst, Karl (eds.). *Katholische Aufklärung – Aufklärung im katholischen Deutschland* (Studien zum achtzehnten Jahrhundert 15). Hamburg 1993, s. 208-224.

míry nezávislé,⁴⁰ přesto byla pro ně orientace bavorských panovníků nezanedbatelným stimulem.⁴¹ Významné kláštery jako Tegernsee nebo St. Emmeram (sv. Jimram v Řezně) mohly při uplatnění nových humanistických metod příšlých tehdy do Bavorska přes Prahu a Vídeň navázat na své literární počiny v 15. století. Benediktinští stejně jako ostatní historici přijali postupně za své jak heslo „*historia magistra vitae*“, tak všechny ostatní hlavní humanistické zásady práce s textem.⁴² S tím souvisel i jejich příklon k zemským dějinám, tedy nejen ke klášterním či řádovým, i když ani těch se pochopitelně nevzdávali. Klady i záporny nového přístupu k dějinám zosobňuje snad nejznámější a už za svého života nejobdivovanější benediktin Bavorska Johannes Trithemius, opat ve Sponheimu a od roku 1506 ve Würzburgu u sv. Jakuba. Tento „objevitel“ Widukinda z Corvey, který býval srovnáván s nejpřednějšími italskými humanisty, se zároveň dopustil ve svých pracích mnoho historických omylů, záměrných zamlčení, ba překrucování událostí. Zkrátka, objektivita šla u Trithemia často stranou na úkor patriotických a moralistických cílů, které jej k napsání toho kterého díla vedly. Přes všechny tyto nečnosti, jak je chápeme my, odchovaní přísnou pozitivistickou vědou, je jeho dílo záslužné a bylo vzorem pro mnoho historiků, nejen benediktinů. V 16. a na začátku 17. století psalo mnoho benediktinů v Bavorsku klášterní kroniky, které však nebyly pro širší veřejnost zajímavé ani jí určené, ale vešly ve známost pouze v rámci řádu. Tito autoři se ovšem jejich psaním cvičili v tříbení historické kritiky, stylu i v heuristické práci, poznávali jednotlivé pomocné vědy historické i stále se zdokonalující filologickou kritiku. Například Melchior Weixer (činný 1601 – 1626), opat v Prüfeningu, již ve svém díle *Fontilegium sacrum* (1626) zřetelně vykazuje práci s diplomatickým materiálem a používá listiny jako základního druhu historického pramene. Bavorští benediktini již na přelomu 16. a 17. století čelí protestantské historiografii, pocházející často z městského prostředí, a je na jejich dílech vidět, že své soupeře dobře znají. Přesto to na jesuity do poloviny 17. století nestačí. Příkladem nekritické práce může být známé *Mausoleum S. Emmerani* (1661) z pera Cölestina Vogla (1613 – 1691), knížete-opata u sv. Jimrana v Řezně, který ignoroval dokonce listiny uložené ve vlastním klášterním archivu! Nový dech dodají bavorským benediktinům až jejich francouzští kolegové-maurini, jejichž revoluční metody jsou v Bavorsku povolna na začátku 18. století přejímány. Bratr Johann Baptist Kraus z Řezna dokonce tehdy pobývá nějaký čas přímo v klášteře Saint Germain des Prés, jsou překládána některá francouzsky psaná díla maurinů do latiny, a bratři tak mají možnost se o jejich práci dozvědět více. Ani osobní kontakty s J. Mabillonem však nezaručovaly kritičnost ve vlastní historické práci, jak dokazuje salcburský benediktin bavorského původu Josef Mezger

⁴⁰ Ke složitým vztahům nezávislých území v rámci říše srov. česky RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.* Praha-Litomyšl 2007; lépe však HERBERS, Klaus – NEUHAUS, Helmut. *Das Heilige Römische Reich – Schauplätze einer tausendjährigen Geschichte (843–1806)*. Köln-Weimar 2005; pro Bavorsko souhrnně BRANDMÜLLER, Walter (ed.). *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte*, 3 Bde. St. Ottilien 1993-1998.

⁴¹ KRAUS, *Die benediktinische Geschichtsschreibung*, s. 206: „Wenn im folgenden nicht nur Altbayern behandelt wird, der Raum des ehemaligen Herzogtums, das infolge der planmäßigen kulturpolitischen Initiative seiner Fürsten schob seit dem ausgehenden 16. Jahrhundert ein geschlossenes Kulturfeld darstellte, sondern auch die Klöster in Franken und im bayerischen Schwaben, so geschieht das weniger, weil angenommen würde, daß durch die von Schwaben und Bayern gemeinsam besetzte Benediktineruniversität Salzburg ein commercium litterarum ins Leben gerufen worden wäre, das eine gleichartige Entwicklung zur Folge gehabt hätte – zu einem Teil ist eine solche Annahme sicher berechtigt – sondern weil versucht werden soll, die Verhältnisse der Gegenwart, des gegenwärtigen Bayern, mit der Vergangenheit im gleichen Raum zu konfrontieren“.

⁴² O nich více KELLEY, Donald R. *Philology and History*. In WOOLF, Daniel (ed.). *The Oxford History of Historical Writing*, Vol. 3 (1400 – 1800). Oxford-New York 2012, s. 233-243.

(1635 – 1683) svojí prací *Historia Salisburgensis* (1692).⁴³ Nicméně největší percepce francouzské školy nepochází z Bavorska, ale od jihovýchodního souseda – z rakouského Melku.

Tento klášter byl po dlouhých desetiletích úpadku vyveden z krize na počátku 17. století opatem Casparem Hofmannem (1587 – 1623) a jeho nástupcem Reinerem z Landau (1623 – 1637).⁴⁴ Pro dějepisceví měl ale rozhodující význam ctižádostivý a schopný opat Berthold Dietmayer (1670 – 1739), který se ujal funkce 18. listopadu 1700. Byl postupně odpovědný nejen za celkovou přestavbu i přístavbu kláštera, nýbrž – jako rektor vídeňské university a tajný rada císaře Karla VI. – i za rozvoj vědecké práce uvnitř jeho zdi. Zdá se však, že rozvoj historiografického bádání vedeného bratry Bernhardem a Hieronymem Pezovými nebyl vždy v jeho intencích.⁴⁵ Zanedlouho proto došlo mezi opatem a „jeho“ historiky k rozmiškám, protože bratři Pezové brzy přerostli zdi kláštera i celé rakousko-jihoněmecké historiografie a napojili se na francouzské mauriny, které uznávali za mistry historické práce.⁴⁶ Objevovala se již kritika scholastiky, byť by ji užíval kdokoliv. Scholastika rozhodně podle Pezů nepatřila do 18. století a neměla co dělat v kritické práci historika. Třebaže měli bratři Pezové své přívržence jako byl prefekt dvorní knihovny ve Vídni Johann Benedikt Gentilotti von Engelsbrunn⁴⁷ (1672 – 1725) a Johann Christoph von Bartenstein⁴⁸ (1689 – 1767), setkali se i s mnohými odpůrci, například s melkským historikem a spolubratrem Anselmem Schrambem (1658 – 1720), který měl styky u dvora, v Bavorsku a v neposlední řadě si dopisoval i s několika bollandisty.⁴⁹ Přesto inspirování mauriny a pohánění svými ideologickými nepřáteli, tj. protestantskými historiky a biblisty, dospěli bratři Pezové ve svém výzkumu k historicko-kritické metodě a jejich práce pojednávající o narativních i diplomatických pramenech dosáhly ve své době maximální spolehlivosti. Byli si také plně vědomi benediktinského odkazu, což jednoznačně dokazuje jejich korespondence, kde odkazy na řádové historiky a své předchůdce nijak nešetří.⁵⁰ Ještě důležitější se ovšem z dnešního pohledu jeví jejich práce vědecko-organizační, kdy – tak jako jejich francouzští kolegové – rozesílají „encyklyky“, tedy jakési pozvánky k vědecké práci, zprvu ručně psané, později dokonce tištěné, kterými se snaží oslovit co největší počet potencionálních spolupracovníků.

⁴³ KRAUS, *Die benediktinische Geschichtsschreibung*, s. 216.

⁴⁴ K dějepisceví tohoto období srov. NIEDERKORN-BRUCK, Meta. Erneuerung aus Erinnerung – Historiographie zur Zeit der zweiten Melker Reform. *Klostergeschichte, Landesgeschichte, Landesgeschichtsschreibung und Geschichte der Landesfürstlichen Dynastie zur Zeit der zweiten Melker Reform*. In BACHHOFER, Heidemarie – BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – ČERNUŠÁK, Tomáš (eds.). *Ordenshistoriographie in Mitteleuropa. Gestaltung und Wandlung des institutionalen und persönlichen Gedächtnisses in der Frühen Neuzeit* (= *Monastica Historia*, Bd. 2), St. Pölten-Prag 2015, s. 246-273.

⁴⁵ Srov. rozsáhlý projekt „Monastische Aufklärung und die benediktinische Gelehrtenrepublik“ Ústavu dějin vídeňské univerzity a Ústavu pro rakouský dějepis, který má za cíl kriticky vydat rozsáhlou korespondenci bratří Pezů z l. 1709 až 1763 (cca 1097 dopisů). K projektu srov. internetový zdroj: http://www.univie.ac.at/monastische_aufklaerung/de/das-start-projekt/. První dva díly edice již vyšly, srov. WALLNIG, Thomas – STOCKINGER, Thomas. *Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez. Text, Regesten, Kommentare*. Band 1: 1709–1715. Wien 2010; WALLNIG, Thomas – STOCKINGER, Thomas – FISKA, Patrick – PEPPER, Ines – MAYER, Manuela. *Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez. Text, Regesten, Kommentare*. Band 2: 1716–1718. 2 sv. Wien 2015. Srov. k celému podniku důkladnou recenzi Ivana Hlaváčka In ČČH, roč. 114, 2016, č. 1, s. 175-179.

⁴⁶ Srov. zásadní spis B. Peze, který rozšířil povědomost o maurinských učencích v jihoněmecko-rakouském prostoru: PEZ, Bernhard. *Bibliotheca benedictino-mauriana seu de ortu, vitis et scriptis Patrum benedictorum et celeberrima congregatione Sancti Maurini in Francia*. 2 sv. Wien-Graz 1716, Augsburg 1716.

⁴⁷ STRNAD, Alfred A. Der Trientiner Johann Benedikt Gentilotti von Engelsbrunn (1672 – 1725). Notizen zu einem Lebensbild. In *Innsbrucker historische Studien*, roč. 18/19, 1997, s. 553-586.

⁴⁸ Byl v písemném styku s mauriny včetně Bernarda de Montfaucon.

⁴⁹ K nim srov. ZOUHAR, *Církevní dějiny Noëla Alexandera OP*, s. 20-23.

⁵⁰ WALLNIG – STOCKINGER, *Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez*, s. 5.

Naneštěstí komunikace mezi německojazyčnými kláštery byla obtížnější než mezi těmi, které byly sdruženy do Kongregace sv. Maura. Například benediktinské kláštery v českých zemích se do projektu nazvaného *Bibliotheca Benedictina* (= BB), těchto německých „Annales OSB“, prakticky vůbec nezapojily.⁵¹ Zakladatelem tohoto projektu byl roku 1709 Bernhard Pez, který si představoval tento souhrnný lexikon o písemnictví svého řádu, který byl tou dobou upozaděn jesuity,⁵² jako jakousi pomyslnou protiváhu teologickým spekulativním naukám, které dosud dominovaly na učenecím poli Evropy. Historickou práci naproti tomu chápal jako ryze praktickou vědu. Bohužel projekt nebyl z velké části dotažen do konce, ať už pro nejrůznější spory uvnitř řádu, resp. kláštera v Melku, nebo pro brzké úmrtí Bernharda Peze a další obtíže. Jediní, kdo na bratry Peze alespoň částečně navázal, byli Magnoald Ziegelbauer a Oliver Legipont, kteří ovšem patří již tradičně do dějepisectví českých zemí.⁵³ Projekt BB nicméně nebyl jediný, kterým se bratři Pezové zabývali. Jmenovat se tu sluší projekt *Bibliotheca Mellicenses* nebo edici *Scriptores rerum Austriacarum* (3 sv., 1721-1745), která má platnost pro celé Rakousko.

Bratři Pezové spolu s některými dalšími spolubratry jako byl Ignaz Gropp⁵⁴ (1695 – 1758) z Würzburgu, první benediktin v Bavorsku, který se řídil ve své práci maurinským vzorem, vytvořili v první polovině 18. století v Rakousku takové centrum historické vědy uvnitř benediktinského řádu, jaké se podařilo opět realizovat až na konci 19. století, tentokrát v českých zemích, konkrétněji v moravském Rajhradě.⁵⁵ Bylo to zapříčiněno vesměs vnějšími vlivy, tedy v Rakousku josefinskými reformami v posledních dvou deceniích 18. století a v jižním Německu rozsáhlou sekularizací počátkem 19. století.

II. Benediktinské dějepisectví v českých zemích

1. Středověk

Benediktinský řád usazený v českých zemích od 10. století je spjat s jejich (písemnou) kulturou již přes jedno tisíciletí. Není tedy divu, že rovněž historiografie hrála už na počátku jistou úlohu, byť ne zcela určující. Předně je obtížné v pološeru českého dávnověku najít spolehlivé, ověřitelné informace, a proto následující řádky jsou založeny na literatuře pracující s četnými hypotézami, při jejichž ověřování se specialisté mnohdy neshodovali, a často neshodují dodnes.

⁵¹ Snad s výjimkou Ruperta Hausdorfa z Břevnova, který sice na první encykliku odpověděl, ale nevyvíjel v jejím smyslu již žádnou další činnost. Složitě tehdejší vztahy mezi jednotlivými benediktinskými kláštery v českých zemích bude ještě nutné podrobně analyzovat. Základně ale srov. MENZEL, Beda Franz. Abt Othmar Daniel Zinke 1700–1738. Ein Prälat des Bohmischen Barocks. In *SMGB*, roč. 89, 1978, s. 7-300, zvl. s. 67-89, 108-132.

⁵² Ke kontroverzím mezi benediktiny a jesuity srov. WALLNIG – STOCKINGER, *Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez*, s. 14.

⁵³ V nové době na tom má zásluhu především SLAVÍK, Bedřich. *Od Dobnera k Dobrovskému*. Praha 1975, s. 21-27.

⁵⁴ EBERTH, Werner. *Ignaz Gropp und andere große Benediktiner aus Bad Kissingen*. Bad Kissingen 2008. Byl mimo jiné i členem olomoucké učené společnosti.

⁵⁵ WALLNIG – STOCKINGER, *Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez*, s. 30. K založení Rajhradu nejnověji ŠRÁMEK, Josef. Rajhradský klášter jako enigma moravských středověkých dějin? Cesta Rajhradu k proboštví v horizontu 11.-14. století. In *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 66, 2014, č. 1, s. 45-62.

Již vůbec první dějiny založení břevnovského kláštera,⁵⁶ tzv. *Historia foundationis Brevnoviensis*,⁵⁷ vyvolávají mnohé otázky, které zůstávají bez odpovědi. Podle Marie Bláhové se nezdá, „že by v prvním století existence kláštera byly v břevnovské knihovně početněji zastoupeny rukopisy historických děl. (...) Přesto je pravděpodobné, že se již někdy během 11. století dostaly do břevnovského kláštera anály některých říšských klášterů, nejspíše kláštera hersfeldského, jejichž opis mohl být později využit v sázavském zpracování Kosmovy kroniky“.⁵⁸ Postupem doby si čeští benediktini obstarávali historické spisy jako dílo antického historika Josepha Flaviana (Břevnov v 12./13. století; Podlažice asi 1295; kostely v Břevnově, Rajhradě a Polici nad Metují⁵⁹ v l. 1296 – 1306)⁶⁰ a před koncem 14. století je v Břevnově uchovávalo několik legend (o sv. Kateřině, sv. Ludmile, sv. Vojtěchovi, Život poustevníka Vintříře). V deřiném klášteře v Polici nad Metují byla chována *Historia scholastica* Petra Commestora a některé legendy.⁶¹ Z Broumova se nám zachovaly zprávy o některých blíže neurčených „českých kronikách“, které měly být opsány z břevnovské knihovny. Je tedy vidět, že benediktini se dějepisické produkci alespoň minimálně věnovali a třebaže se žádná břevnovská kronika nedochovala, můžeme ji s jistotou pravděpodobností předpokládat. Ze středověkých benediktinských knihoven se nám nadto dochovaly pouhé zlomky.⁶² Existenci nějaké břevnovské kroniky předpokládalo i dějepisectví následujících generací, když porůznu zmiňovalo jistou *Chronicon Brevnoviense*. Důležitá je zejména zmínka kroniky tak řečeného Dalimila,⁶³ která soudí, že pražská neboli břevnovská kronika je epické povahy a faktograficky není příliš hodnotná. Vše ale může být pouhý výmysl nebo se mohlo jednat o nějaký analistický letopis pouze v Břevnově uložený. Prokop Lupáč z Hlaváčova znovu oživil v 16. století hledání této „kroniky“, kterou se později benediktinský historik Laurentius Wintera snažil bez náležitého zdůvodnění připsat břevnovskému opatu Meginhardovi (1035–1089/98).⁶⁴ Nebyl sám, ale jeho názor se neprosadil; ani názor Rudolfa Urbánka, že by kroniku sepsal opat (Pavel) Bavor II. z Nečtin (1290 – 1332). Každopádně se podle M. Bláhové nejednalo o spis náležející 11. století, ale spíše o analistické zápisy sepsané postupně až někdy ve 14. století.⁶⁵ Jediným konkrétním důkazem existence nějaké „břevnovské kroniky“ tak zůstává citace kronikáře Karla IV. Příbíkova Pulkavy, který pojednává o sv. Vojtěchu převzal informace z nějakého hotového textu majícího s velkou pravděpodobností úzké vazby na Břevnov. Nejednalo se ovšem o kroniku v pravém smyslu slova, nýbrž pouze o analistické a nekrologické zápisy, které je podle rozboru pramenů M.

⁵⁶ K jeho vzniku srov. nejnověji ŠRÁMEK, Josef. Co (ne)víme o raně středověkých dějinách břevnovského kláštera – a jak s tím naložit?. In *Časopis Matice moravské*, roč. 134, 2015, č. 1, s. 215-226.

⁵⁷ BLÁHOVÁ, Marie. *Historia foundationis Brevnoviensis*. In BLÁHOVÁ, Marie – HLAVÁČEK, Ivan (eds.). *Milénium břevnovského kláštera (993–1993)*. Praha 1993, s.147-161.

⁵⁸ Tamtéž, s. 149.

⁵⁹ K tomuto klášteři srov. ŠRÁMEK, Josef. Formování klášterní domény ve 13. a 14. století na příkladu benediktinských proboštví v Polici nad Metují a Broumově. In *Historica Olomucensia*, roč. 48, 2015, s. 13-42.

⁶⁰ Jen pro kontext doplňuji studii ŠRÁMEK, Josef. Osudy benediktinského opatství ve Vilémově na sklonku středověku jako příklad počátků konfesijního rozkolu mezi Čechami a Moravou. In *Církevní dějiny*, roč. 7, 2014, č. 13, s. 92-113; TÝŽ. Benediktinské opatství ve Vilémově na Havlíčkovobrodsku a jeho vazby k Moravě ve středověku. In *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 66, 2014, č. 3, s. 225-237.

⁶¹ Tamtéž, s. 150.

⁶² K náhodnému dochování pramenů srov. ESCH, Arnold. Überlieferungs-Chance und Überlieferungs-Zufall als methodisches Problem des Historikers. In *Historische Zeitschrift*, roč. 240, 1985, s. 539-570.

⁶³ DAÑHELKA, Jiří – HÁDEK, Karel – HAVRÁNEK, Bohuslav – KVÍTKOVÁ, Naděžda (eds.). *Staročeská Kronika tak řečeného Dalimila*, sv. 1. Praha 1988, s. 83.

⁶⁴ BLÁHOVÁ, *Historia foundationis Brevnoviensis*, s. 151.

⁶⁵ BLÁHOVÁ, *Historia foundationis Brevnoviensis*, s. 152.

Bláhovou možno klást do období 1250 až 1360.⁶⁶ Text zdůrazňuje kromě podrobných informací o sv. Vojtěchovi zejména majetkové poměry kláštera a jeho práva. Pro autora textu byli také důležití světci spojení – třeba domněle – s Břevnovem, protože dodávali klášteru lesku a ukazovali na jeho mimořádné postavení v rámci českých zemí. „Případně pokračování klášterních dějin se neodrazilo ani v jiném dnes známém prameni“.⁶⁷

Přijmeme-li raně středověkou hagiografii jako součást tehdejšího dějepiscectví, další benediktinský příspěvek k němu náleží tzv. **Kristianovi**.⁶⁸ Třebaže jeho osobnost je zahalena tajemstvím, s velkou pravděpodobností se jednalo o mnicha benediktinského kláštera v Břevnově a důvěrníka sv. Vojtěcha, byť se nemusel jmenovat Kristián. Legenda *Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*, jak se konvenčně tento text označuje, patří každopádně ke skvostům českolatinšského středověkého písemnictví. Přes dlouhotrvající spory o její dataci (bývala datována do 10., 12. i 14. století) se dnes ustálil názor o její pravosti, tj. o době vzniku v 10. století, kam se sama hlásí. Může být sice využívána jako historický pramen, ale její hlavní přednost je její literární vyspělost, která pro Čechy 10. století překvapuje.

Sázava, benediktinský klášter slovanské liturgie v 11. století, byla rovněž místem vzniku několika hagiografických textů. Již po skončení slovanské éry (1097) vytvořil na Sázavě rétoricky vzdělaný benediktinský mnich tzv. *Vita minor* (s incipitem *Fuit itaque beatus abbas Prokopius nacione Bohemus*), tedy legendistický život sv. Prokopa. Autor byl odpůrcem Němců, tedy Slovanem. Text vypráví o Prokopově poustevnickém životě, o vzniklém společenství bratří, o jeho schopnosti vymítat ďáblы, o jeho opatském působení a jeho smrti 24. března 1053. Na řadu přicházejí i jeho pozdější zázraky. „Ve 13. století bylo k této legendě připojeno vyprávění o kanonizačním zázraku: své svatořečení v roce 1204 si prý Prokop na papeži Inocenci III. vynutil takřka fyzickým násilím“.⁶⁹ Text legendy je určen širšímu okruhu posluchačů než jen klášterním spolubratřům.

Se sázavským klášterem je ale spojen i významnější dějepisecský příspěvek: první pokračování Kosmovy kroniky (datace: 1173 – 1176).⁷⁰ Autorem zčásti rozšířeného Kosmova textu a zčásti jeho samostatného pokračování je neznámý **Mnich sázavský**, jak se konvenčně označuje. Autor navazujíc na Kanovníka Vyšehradského (do roku 1142) při opisování Kosmovy kroniky text doplnil „benediktinskými“ a „sázavskými“ zprávami o sv. Prokopu a jeho klášteru, a poté na něj navázal vypravováním o letech 1126 až 1162. Příklon k slovanské kultuře v této první klášterní kronice na českém území je z textu jasně patrný. Také prameny, ze kterých autor čerpal, tomu zcela nasvědčují: *Vita minor* a další zápisy uložené v sázavském klášteře. „Mnich sázavský je spolehlivým, celkem objektivním a pro kulturní význam kláštera Sázavského jedinečným pramenem“.⁷¹

⁶⁶ BLÁHOVÁ, *Historia foundationis Brevnoviensis*, s. 156, 158.

⁶⁷ BLÁHOVÁ, *Historia foundationis Brevnoviensis*, s. 161.

⁶⁸ Pomíjím zde tzv. Legendu Vavřincovu z 10. (11.?) století, kterou sepsal učený Laurentius z Montecassina i vojtěšské legendy, jejichž autoři sice byli členy benediktinského řádu, ale nenáleželi k českým zemím. Sám sv. Vojtěch pravděpodobně žádnou dochovanou legendu nenapsal, i když mu je někdy připisována *Legenda o sv. Gorgoniovi a Homilie o sv. Alexiovi*. Pominout je třeba také nejrůznější lyrické texty vzniklé v ženském benediktinském klášteře sv. Jiří na Pražském hradě. K celé české hagiografické produkci srov. LEHÁR, Jan. *Legenda středověká*, In *Lexikon české literatury 4/II*. Praha 2008, s. 1927-1943 s bohatou literaturou k předmětu. Důležitá je především NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha 2000, k Vavřincově legendě srov. s. 44-45, ke tzv. Kristianovi s. 40-42 (doplněné něm. vyd. *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*, übers. von Hildegard Boková u. Václav Bok. Köln am Rhein 2007).

⁶⁹ NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 60-61.

⁷⁰ NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 74-75; KOLÁR, Jaroslav. Pokračovatelé Kosmovi. In *Lexikon české literatury 3/II*. Praha 2000, s. 988-989.

⁷¹ NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 74.

S benediktiny je rovněž plně spjat text **Letopisů Hradišsko-Opatovických** (*Annales Gradicensis et Opatovicenses*) datovaných do let 1146 až 1167.⁷² Jedná se o první zčásti moravskou historiografickou práci, spjatou s klášteřem Hradisko u Olomouce (do roku 1151 zde sídlili benediktini, poté premonstráti) a posléze s klášteřem Opatovice⁷³ založeném roku 1086/7 u dnešního Hradce Králové, resp. Pardubic (přesná lokalizace je dodnes neznámá). Kronikář se opíral o Kosmovu kroniku a Kanovníka Vyšehradského, resp. o nám dnes nedochované staré letopisy, ze kterých čerpali mnozí čeští středověcí dějepisci. Ve srovnání s většinou Kosmových pokračovatelů stojí Anály Hradišsko-Opatovické na nízké literární úrovni, ale pro historii, zejména dějiny Moravy 12. století a prvních klášteřů v českých zemích, jsou významným spisem.

S Opatovicemi souvisí i další významná historiografická památka, tj. Neplachova kronika (*Summula chronicae tam Romanae quam Bohemicae/ Brevis compilatio chronicae tam Romanae quam Bohemicae*) sepsaná v letech 1355 až 1362.⁷⁴ Jejím autorem byl opat tamějšího benediktinského klášteřa **Jan Neplach** (23. 2. 1322 Hoříněves u Dvora Králové – asi 16. 9. 1371 Opatovice nad Labem), který se v ní snažil skloubit české dějiny s „evropskými“, což se mu ovšem příliš nepodařilo. O jeho životě máme k dispozici, pro středověk netypicky, zprávy sepsané jím osobně, které ovšem nemůžeme nijak ověřit. Narozen ve velmi prostém domě jako syn Pavla z Hoříněvsi byl Neplach od mládí spjat s benediktiny, jejichž školu v Opatovicích od roku 1328 prokazatelně navštěvoval a byl zde roku 1332 přijat do řádu (sliby složil o dva roky později). V roce 1340 byl opatem Hroznatou poslán na studia do Bologne (není známo datum jeho návratu) a o osm let později se stal sám opatem (za osobně udělenou provizi papeže Klimenta VI. z 11. 2. 1348 na tuto funkci zaplatil vysokou taxu 500 zlatých). Byl oblíbencem císaře a krále Karla IV., který jej roku 1353 poslal do Avignonu s osobním pozdravem nově zvolenému papeži Inocenci VI. O rok později doprovázel Karla IV. na cestě do Francie, účastnil se snad i Karlovy císařské korunovace 5. dubna 1355 v Římě a roku 1365 jej snad doprovázel do Avignonu a Arles, kde byl Karel IV. tehdy korunován na krále arelatského. Účastnil se toho roku rovněž diplomatického poselstva pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě do Řezna, kde navázal důležitou konfraternitu s benediktinským klášteřem sv. Jimrama. Dílo začal psát prý na podnět svých klášterních spolubratří (bratra Martina, hospodáře klášteřa a svého strýce), ale blíže pravdě se zdá, že si tuto literární práci u něj objednal sám Karel IV. Podle stylu práce však nemůžeme dílo řadit do oficiální historiografie Karla IV., protože autor nepřevzal z jeho politických a filosofických názorů do své kroniky prakticky nic. Mezi jeho prameny lze počítat známou kroniku papežů a císařů Martina Poláka⁷⁵ (Opavského † 1278/9), Kosmovu kroniku a jeho pokračovatele, dnes neznámé zápisy opatovického klášteřa, kroniku tak řečeného Dalimila a některé další legendy a anály. S prameny však pracoval nedbale, třebaže si prý nechal rukopis zkontrolovat bratrem Martinem, svým proboštem

⁷² NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 83-85; WIHODA, Martin. Anály hradišsko-opatovické nebo První moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí českých dějin. In *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*. Brno 2001, s. 25-32; ŠRÁMEK, Josef. Letopisy Hradišsko-opatovické a jejich místo v kulturních dějinách přemyslovského věku. In *Chrudimské vlastivědné listy*, roč. 20, 2011, č. 3, s. 12-14.

⁷³ S tímto klášteřem také souvisí Homiliář opatovický z poloviny 12. století, který ovšem nevznikl v klášteři samém, pouze mu nějakou dobu patřil. Kodex obsahuje 133 kázání jak nečeské proveniencie, tak domácího původu (o sv. Václavovi a Vojtěchovi). Na závěr obsahuje i česky psané přípisky, ale důležitý je především pro dějiny středověkého práva v Čechách, protože jsou v něm zapsány právní předpisy pro kazatelskou praxi. NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 100.

⁷⁴ K autoru srov. BLÁHOVÁ, Marie. Neplachovo stručné sepsání Kroniky římské a české. In *Kroniky doby Karla IV.* Praha 1987, s. 583-585; KOLÁR, Jaroslav. (Jan) Neplach. In: *Lexikon české literatury 3/II*, s. 491; NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 138, 139.

⁷⁵ NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 88.

Petrem a komorníkem Janem z Brloha,⁷⁶ a proto z historického pohledu je dílo nejcennější ve své poslední části, kterou autor psal z autopsie. Bohužel právě ze dvou posledních listů, které dováděly události až k roku 1365, se dochoval pouze zlomek popisující cestu Karla IV. do Avignonu roku 1365. Kronika se zachovala v jediném rukopise z konce 14. nebo počátku 15. století, tedy nikoli v autografu, a byla sporadicky užívána českými dějepisci v 16. století. V 17. století byl ale rukopis tehdejšími historikům neznámý a citovali jej z druhé ruky. Intenzivně po něm pátrali, ale objevil jej znovu (1718) až Bernhard Pez v klášteře sv. Doroty ve Vídni. Podle něj dílo vydal jeho bratr Hieronymus v edici *Scriptores rerum austriacarum* (1725). Tento papírový rukopis se ovšem ve druhé polovině 19. století opět ztratil. Naštěstí si jej v polovině 18. století opsal řádový historik J. B. Piter. Existuje i další rukopis, který našel Josef Emler v Lobkovické knihovně v Praze a který pochází rovněž z přelomu 14. a 15. století.

V polovině 14. století vznikl v benediktinském klášteře v Emazích druhý a podrobnější životopis sv. Prokopa: *Vita maior* (s incipitem *Beatus igitur Procopius*).⁷⁷ Čerpá z *Vita minor*, z Mnicha Sázavského a některých dalších analů. Ačkoliv se někteří historikové domnívali, že by skladba mohla pocházet z ranější doby, novější výzkum prokázal, že dílo pochází skutečně až ze 14. století. Je plně anachronismů, idealizuje slovanské písemnictví a kulturu v 11. století, „zná“ některé podrobnosti o světcových rodičích apod. Ukazuje však, jak moc byla slovanská kultura v polovině 14. století v Praze módní. Legenda byla rovněž předlohou ke staročeské legendě o sv. Prokopu z poloviny 14. století, která se stala vrcholem lidové legendistické slovesnosti v českých zemích.

Samostatným benediktinským učencem, z dnešního pohledu spíše muzikologem, etnologem a kulturologem než historikem, byl **Jan z Holešova** (cca 1366–1436).⁷⁸ Původně žil v Břevnově, ale posléze přesídlil – snad kvůli husitským válkám – do moravského Rajhradu. Proslavil se v českém kontextu ojedinělým filologickým a náboženským rozborem nejstarší české duchovní písně „Hospodine, pomiluj ny“ nazvaném *Exposicio cantici sancti Adalberti* (1397). Po uvedení melodie⁷⁹ a textu písně podává autor čtenáři další informace scholastickou metodou: o autoru (sv. Vojtěchovi), o předmětu písně, o jejím rozdělení (probírá zde jednotlivá česká slova a jejich tvary, „přičemž má stále na mysli sv. Vojtěcha jakožto autora a předpokládaný záměr, s nímž píseň skládal“⁸⁰), a konečně poskytuje čtenáři návod, jak má píseň náležitě zpívat a jak správně rozumět některým slovům a obrátům. Mezi léty 1397 až 1405 složil Jan z Holešova pro Přibyslava, faráře v Lysé, traktát *Largum sero seu De VII consuetudinibus popularibus in vigilia Nativitatis Christi*. Jedná se opět o ojedinělé dílo, tentokrát z etnografie, neboť autor v něm v českém kontextu poprvé pojednává o Štědrém večeru a jeho slavení. Má značnou cenu etnografickou, historickou, jazykovědnou i teologickou. Autor tu měl na mysli především pastorální rozměr svého díla a bezděčně nám v něm zachycuje život nižších, laických vrstev společnosti. Jan z Holešova byl snad i autorem kvestie *An credi possit in papam*, ve které polemizuje s viklefovským a husitským zpochybňováním významu papežství. Ani zde si neodpustil jazykovědné poznámky k českému jazyku. Ve všech Janových dílech je vidět snaha svého čtenáře (= mnicha) vzdělat a kultivovat. Jeho práce jsou pěkné nejen z obsahového hlediska, ale i z literárního.

⁷⁶ Poznámává, že oni se vyznají v historikově práci lépe než on, což by mohlo naznačovat v Opatovicích 14. století rozsáhlejší historickou produkci, ze které se ale nic nedochovalo a ani žádné jiné údaje ji výslovně nepotvrzují. BLÁHOVÁ, *Neplachovo stručné sepsání*, s. 584.

⁷⁷ NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 125, 126.

⁷⁸ Tamtéž, s. 213, 214; HAVRÁNEK, Kamil. Traktát *Largum sero* Jana z Holešova: Příspěvek k lidové zbožnosti ve středověku. In *Studia historica Brunensia*, roč. 56 [58], 2009, č. 1-2, s. 105-120.

⁷⁹ Jde o první informaci, kterou o její melodii máme.

⁸⁰ NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 213.

2. Raný novověk

V období od husitských válek do poloviny 17. století na tom byly benediktinské kláštery v českých zemích dosti špatně,⁸¹ ať už mluvíme o jejich hospodářské situaci, nebo duchovní, která vždy s tou předešlou chtě nechtě souvisí. Přes nesporný pokles významu kláštera v Břevnově si tamní komunita byla historického dědictví včetně toho písemného vědoma, protože se listiny tohoto kláštera z předhusitského období zachovaly téměř kompletně, buď v originálech, nebo ve falzech. Patrně byly během 15. století uloženy na čas v Broumově, ale poté se vrátily zpět. Ani Broumov totiž neušel různým katastrofám, přírodním i těm způsobeným lidskou rukou.

Přes všechny nesnáze se nám dochovaly zprávy – většinou anonymní – o rozličných historických událostech z Břevnova a Broumova. Jde například o německy psané zápisy o klíčových letech 17. století (cca 1618 až 1640, s přesahem až do poloviny 18. století),⁸² které ovšem na první pohled nevykazují příliš blízké sepjetí s benediktinským řádem. Mimo vyprávění o zmíněných letech je kladen důraz na šlechtu v podobě tradičních registů z jejich majetkových písemností a i když je text psán z katolických pozic, není nikterak vypjatý. To koresponduje s písmem, které napovídá, že text byl psán souvisle až někdy kolem poloviny 18. století, tedy se značným odstupem od popisovaných událostí. Zachovalo se také několik pamětních knih z Broumova⁸³ a Břevnova,⁸⁴ břevnovská diária z let 1674 až 1914⁸⁵ a další dějepisné zápisy.⁸⁶

Jménem známe doktora filosofie **Davida Aemilia Bittnera**⁸⁷ (1607 – 1671), broumovského rodáka a učitele filosofie na tamní řádové škole a později převora, který sepsal kroniku „svého života“ nazvanou zkrátka *Chronicon Braunense*,⁸⁸ tj. chronologicky zaznamenal události osobního charakteru, místní děje i zprávy z širších krajů v Čechách a na Moravě v letech 1607 až 1671. Jedná se vlastně o stručné zápisky z přítomnosti někdy doplněné o poznatky širšího charakteru (neúroda v zemi, živelné katastrofy, epidemie apod.). Spis je v dějepisectví známý především díky V. V. Tomkovi, který jej na žádost a náklady tehdejšího břevnovského opata vydal roku 1875 tiskem.⁸⁹

Rovněž **Rupert Hausdorf** († 8. května 1716), senior a apoštolský protonotář břevnovsko-broumovského opatství, zanechal po sobě kromě několika teologických spisů vydaných tiskem i rukopisné dějiny kláštera dovedené ovšem pouze do vlády opata Bavora z Nečtin (1290 – 1332). O mnoho dále se nedostal ani **Bruno Gimsa** († 1738), archivář a sekretář opata, který složil i summu tomistické filosofie. Jeho rukopis *Historia s. Ordinis Benedictini in Bohemia et Moravia usque ad tempora Předborii, abbatis XXI. Břevnoviensis chronologico-diplomataria*⁹⁰ je psán od raného středověku až po 14. století, členěn na „hlavy“ a kapitoly, a čerpá z běžných

⁸¹ Toto období bude muset být ale ještě řádně probádáno, zatím máme jen kusé informace.

⁸² Dnes uložena v Národním archivu v Praze (= NA Praha), fond Řád benediktinů (= ŘB), sign. D IX 5, č. knihy 16. Materiál by si zasloužil podrobnější průzkum.

⁸³ NA Praha, ŘB, inv. č. 54, sign. I 7 *Liber memorabilium monasterii S. Wenceslai Martyris Braunae erectus sub R. P. Bennone abbate Brzevnoviensis* (1632).

⁸⁴ NA Praha, ŘB, inv. č. 147 (od r. 1779).

⁸⁵ NA Praha, ŘB, inv. č. 125–133, 9 sv.

⁸⁶ NA Praha, ŘB, inv. č. 55, sign. I 9 (popis událostí z Břevnova od smrti opata Otomara do volby opata Bennona Löbla).

⁸⁷ Srov. *Český slovník bohovědný* (= ČSB) 2, 1916, s. 272.

⁸⁸ Originál uložen v NA Praha, ŘA Benediktini, poř. č. 488, č. knihy 60.

⁸⁹ TOMEK, Václav Vladivoj (ed.). *Davidis Aemiliani Bittner Chronicon Braunense*. Pragae 1875, 38 s.

⁹⁰ Opsán zčásti na čisto, dohromady cca 120 dvojfolií. Uloženo v NA Praha, ŘB, inv. č. 60, A VI 2, č. kart. 18. Za připomenutí tu stojí i Rautenstrauchův žák Bonifac Schleichert († 1790), původem z Ouštěku, který přednášel patristiku na pražské universitě a sepsal k předmětu učebnici i církevní dějiny.

narativních pramenů (Kosmas, Dalimil, Pulkava, Eneáš Silvius, Hájek,⁹¹ Dubravius, Veleslavín, Lupáč, Pontanus, Paprocký, Pešina, Crugerius, Balbín aj.), případně užívá z obecných církevních dějin Baronia a jeho pokračovatele, k řádovým dějinám Mabillon. Diplomatický materiál cituje ve shodě s českým dějepiscem první poloviny 18. století málo. Odkazy na břevnovský nebo jiný řádový archiv jsou vzácné; často se jedná pouze o papežské buly. I v této kronice je vidět úcta k českým jezuitským dějepiscům, zejména Balbínovi, což je jev pozorovatelný například i u dominikánských kronikářů. Kritičnost k narativním pramenům je však malá. Zaznamenává raně středověkou slávu svého řádu, cituje i píseň Hospodine pomiluj ny. Na druhou stranu se časově dotýká i 16. a 17. století, když uzná za důležité připomenout čtenáři některé obecné děje; opisuje i epigrafické řádové památky. Celkově se snaží u čtenáře navodit dojem, že středověké české dějiny jsou vlastně dějinami benediktinů v českých zemích. K rukopisu je připojeno ještě několik dalších, kratších spisů zachycujících přestup „Čechů“ na křesťanskou víru v raném středověku; zdá se, že jejich autorem je rovněž Gimsa.

Také v Emauzích⁹² se již od jejich založení Karlem IV. pěstovala rozsáhlá literární činnost. Po době úpadku zde byla roku 1602 opět obnovena benediktinská řehole, ale „slovanští“ benediktini se z toho dlouho neradovali. S příchodem španělských montserratských benediktinů přísné observance roku 1635 začal v klášteře poněkud jiný život; z hlediska dějepiscetví ovšem úspěšný.⁹³ Již z prvního roku po převzetí kláštera známe místního historika: **Ignazia Rojo**, autora *liber Consilii*, který ale nepůsobil v Emauzích dlouho. Po něm převzal vedení místní kroniky a asi i celého archivu **Augustinus Dietrich** († 1698), který byl v 70. letech i převorem kláštera. Byl také autorem první rukopisně dochované práce popisující dějiny Emauz,⁹⁴ která byla sice později antikvována jeho následovníky, přesto však zůstala důležitým příspěvkem k dějinám jednoho benediktinského kláštera v Čechách. V galerii emauzských dějepisců zastává přední místo **Benedikt Possival** (1656 – 1727),⁹⁵ který sice přináležel ke staroměstskému klášteru sv. Mikuláše,⁹⁶ kam se museli slovanští benediktini z Emauz roku 1635 vystěhovat z nařízení Ferdinanda III., ale jeho díla patří emauzskému klášteru. Jeho *Series Slovanensis Monasterii abbatum, partim formalium ac Legitimorum partim Commendatariorum solum atque titularum*, které před svou smrtí věnoval emauzskému klášteru, se staly se svými 125 folii nejpodrobnějšími dějinami emauzských opatů. Possival je ale autorem i dalšího díla s názvem *Compilatio de domibus et nonnullis vineis eiusdem Slovanensis Monrii Censualibus et ad illud suo modo quondam pertinentibus nec non talium domorum vel vinearum Censuumque Venditionibus ac etiam Donationibus*. Jedná se o soubor 52 písemností z let 1351 až 1613, které jsou cenným svědectvím o dějinách kláštera. Ani v 18. století se

⁹¹ Víra v něj je ještě neotřesitelná.

⁹² Srov. BENEŠOVSKÁ, Klára – KUBÍNOVÁ, Kateřina (eds.). *Emauzy. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Sborník statí věnovaných znovuotevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech. Opatství Emauzy 21. 4. 2003*. Praha 2007. Zde o španělském období ŠTĚPÁNEK, Pavel. Španělská etapa Emauzského kláštera. In *tamtéž*. s. 125-151.

⁹³ Srov. dodnes základní studii k tématu HELMLING, Leander. *Die Annalisten und Geschichtsschreiber des kgl. Stiftes Emaus in Prag und ihre Werke*. Prag 1903.

⁹⁴ S titulem „*Primordia processus ac annales hujus regii Conventus Sloovan nuncupati ad portam Wisegradensem Neo-Pragae, Ord. SS. Patriarchae Benedicti, nostri patris doctori maximo Hieronymo dicati, recenter vero B. V. Mariae de Monteserrato anno 1632 munifice restabiliti autore R. P. Aug. Dietrich, Presbytero et eiusdem Conventus Prof. et Decano*“.

⁹⁵ Podrobněji srov. HELMLING, *Die Annalisten*, s. 5, 6.

⁹⁶ Zde je jako archivář a knihovník (1751 – 1771) doložen Othmarus Pokorny (1695 – 1773) z Nymburka, který byl i sekretářem opata (1751/7, 1765) a klášterním provizorem (1760), ale žádné jeho odborné spisy s historickou tematikou nejsou známy.

v Emauzích historická věda pěstovat nepřestala, ale tamní dějepisci mají ve srovnání s ostatními benediktiny z Břevnova-Broumova a Rajhradu pouze lokální význam.

2.1. Osmnácté století – zlaté období benediktinské historiografie

Plný rozvoj řádové historiografie v českých zemích nastal až v 18. století. Bylo to ovlivněno zejména celospolečenskou situací v rakouské monarchii, příznivou pro katolickou církev a její řády. Došlo k přestavbám mnoha klášterů a konventů, začalo se investovat do církevního školství, které bylo prozatím v rukou Tovaryšstva Ježíšova a posléze i piaristů.

Uvnitř benediktinského řádu došlo k obrovskému rozmachu intelektuálního potenciálu upřesněného k dějepiscům, jak bylo naznačeno v úvodu tohoto příspěvku. Část z tohoto obrodného proudu se dostala i do českých zemí, když A. Desing dostal pověření od břevnovského opata Benno II. Löbla⁹⁷ (v úřadu 1738 – 1751), aby po úspěšném založení šlechtické akademie v Kremsmünsteru přijel do Čech a pomohl i zde založit obdobnou instituci.⁹⁸ S nápadem ale Löbl nepřišel sám, nýbrž o to byl roku 1743 požádán nejvyšším kancléřem Filipem Josefem Kinským, který jednal pravděpodobně na přání samotné panovnice. Nejprve se prý Kinský obrátil na jezuity, ale po jejich odmítnutí o to požádal benediktinský řád. Desing hledal po kláštorech vhodné adepty a našel Oliviera Legiponta a Magnoalda Ziegelbauera, dva historiky a od roku 1733/4 nerozlučné přátele, kteří měli v české historiografii sehrát v první polovině 18. století zásadní roli. Fakt, že se projekt šlechtické akademie, která měla mít název *Collegium regium Mariae Theresiae*, nakonec roku 1744 ani později vlivem nedostatku financí⁹⁹ i jiných okolností neuskutečnil, nemohl nic změnit na blahodárném působení benediktinských učenců v českých zemích.

Magnoald Ziegelbauer¹⁰⁰ (1688 – 1750), syn hostinského a absolvent jezuitského gymnasia, se k opravdové historii dostal až v Rakousku, kde se v Melku potkal s bratry Pezovými a později v Göttweigu a Vídni s Desingem a dalšími učiteli; dopisoval si i s L. A. Muratorim. Volba Ziegelbauera za učitele na šlechtické akademii v Praze byla jednoznačná, neboť se jednal sám angažoval ve Vídni ve výchově šlechtických dětí, a jednal se od roku 1739 zabýval dějinami břevnovského kláštera, kam poprvé vstoupil o dva roky dříve, když tehdy cestoval po celé monarchii (navštívil i Uhry) sbíraje historický materiál pro dějiny svého řádu. Po zkrachování plánů na založení šlechtické akademie se vrátil zpět do Vídně, ale v historických výzkumech nepolevil. Roku 1747 se stal členem nejstarší učené společnosti v monarchii: *Societas incognitorum* v Olomouci.¹⁰¹ Zároveň byl zvolen za sekretáře jejího zakladatele barona von Petrasche a přesídlil do Olomouce, kde se pokusil založit nakladatelství vydávající církevní, literární a historické prameny k dějinám svého řádu. Leč ani tento projekt se nakonec neuskutečnil, přičemž Ziegelbauer na tom nesl svůj

⁹⁷ K jeho úloze srov. MENZEL, Beda Franz. Ein Blick in die barocke Welt der Abte Othmar Zinke und Benno Lobl. Břevnov-Braunau 1700 – 1751. In *Stifter-Jahrbuch*, roč. 8, 1964, s. 87-124.

⁹⁸ K tématu dosud nejpodrobněji TOLDE, Notger. Der Gründungsversuch einer „Academia Nobilium“ in Prag durch die böhmische Benediktinerkongregation. In *SMGB*, roč. 50, 1932, s. 564-594. Nově projekt na jeho podkladech připomněl CERMAN, Ivo. *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*. Praha 2011, s. 114, 115.

⁹⁹ Škola podléhající státní jurisdikci měla být financována z výnosů klášterů Břevnov, Rajhrad a Klatovy. Ředitelem měl být A. Desing a na výuce se měli podílet i čeští benediktini.

¹⁰⁰ Na slovník vyčerpávajícím způsobem s hojnou literaturou a bibliografií jeho prací RUF, Martin. Ziegelbauer, Magnoald (Magnus). In *BBKL* 14, 1998, sl. 444-452; česky MALURA, Jan. Magnoald Ziegelbauer. In *Lexikon české literatury 4/II*, s. 1736-1738.

¹⁰¹ Srov. PETRBOK, Václav. Societas incognitorum. In *Lexikon české literatury 4/I*. Praha 2008, s. 241-243; zvláště v našem případě HEMMERLE, Josef. Die Olmützer Gelehrtenakademie und der Benediktinerorden. In *SMGB*, roč. 67, 1956, s. 298-305.

díl viny, protože jeho osobní povaha zdá se nedovolovala zapojovat se do větších projektů: kdekoliv byl, vždy se dříve nebo později se svými spolupracovníky rozhádal. Svůj život dožil v Rajhradě. Ziegelbauerova literární pozůstalost je rozsáhlá a jednoznačně dokládá, že jeho základní metodou byla textová kritika po vzoru maurinů a bollandistů. Přes rozsáhlou bibliografii vydaných i nevydaných děl, zůstává jeho životní prací téměř 3000 stran obsáhlá *Historia rei litterariae* S. O. B. (4 sv., Köln am Rhein 1754, vyd. O. Legipontem). Zde podal minuciózní rozbor vědeckého a literárního zájmu uvnitř řádu a pro uvedené bio- a bibliografické informace je práce ceněna dosud. Pro české dějiny má pak význam práce *Epitome historica... monasterii Brevnoviensis* (Köln 1740), které se dostalo v české historiografii určité pozornosti.¹⁰² Podle V. Píši se jedná o velmi hodnotnou práci, jejíž mnohé závěry mohly být ověřeny archeologicky i uměleckohistoricky ve druhé polovině 20. století. Ziegelbauer zde shromáždil listinný materiál jako obranu benediktinského řádu proti nárokům jezuitů a pražského arcibiskupství – zjevná to inspirace J. Mabillonem. Tato kniha byla používána nejen dalšími v českých zemích působícími historiky, ale i regionálními kronikáři.¹⁰³ Při této příležitosti rovněž spolu s vídeňským archivářem T. A. Taulowem von Rosethal shromáždil značný počet bio- a bibliografických údajů o českých učencích a literátech. Spis nazvaný *Bibliotheca Bohemica* neboli *Scriptores regni Bohemiae* ale nevyšel z cenzurních důvodů tiskem. To platí i o pokračování tohoto projektu *Nova Collectio Scriptorum Rerum Bohemicarum*. Ziegelbauer v těchto spisech sestavil pozoruhodný přehled českých historiků a učenců, dokonce několika nekatolických, a to na základě rozsáhlé heuristiky a excerptce mnoha pramenů včetně tehdy ještě nevydané Balbínovy *Bohemia docta*. Stejně tak zůstala v rukopise i jeho další práce, *Olomucium sacrum*, která v historické perspektivě zachytila olomoucký klérus, světský i řádový. Pouze úvod z ní otisk J. V. Monse ve svém díle *Infulae doctae Moraviae* (1779). Literární pozůstalost svědčí o obrovské Ziegelbauerově píli, intelektuálním nadání, vytríbeném slohu,¹⁰⁴ ale i bezpečné orientaci v dějinách svého řádu a nakonec i českých zemí. Zanechal po sobě mnoho opisů listin z moravského i českého prostředí, které využili nejen pozdější benediktinští učenci (zejména J. B. Piter), ale mnozí další historici 18. století.

O Ziegelbauerovu pozůstalost se postaral jeho dlouholetý přítel **Olivier Legipont**¹⁰⁵ (1698 – 1758), původem z dnešní Belgie, který měl v době povolání do Prahy (1744) za sebou již úřad klášterního knihovníka (Kolín nad Rýnem, Mohuč, Göttweig, Maria-Laach) nebo vychovatele ve šlechtických rodinách. Protože se ani on nemohl ve šlechtické akademii, která nakonec nevznikla, uplatnit a protože tolik netíhl k historické práci o českých zemích jako Ziegelbauer,¹⁰⁶ snažil se pracovat jinde (připravoval založení řádového semináře v Heidelbergu). Díky Ziegelbauerovi

¹⁰² PÍŠA, Vladimír. *Epitome historica monasterii Brevnoviensis* Magnoalda Ziegelbauera jako pramen ke starším dějinám břevnovského kláštera. In BLÁHOVÁ, Marie – HLAVÁČEK, Ivan (eds.). *Milénium břevnovského kláštera* (993 – 1993). Praha 1993, s. 279–292.

¹⁰³ Srov. rukopisně dochovanou kroniku Soka Chomutov, se sídlem v Kadani, fond AM Chomutov, kniha č. 779: URTIKA, Johann Joseph. *Versuch einer Geschichtsbeschreibung der in dem Königreich Beheim gelegenen königlichen Stadt Kommthau*. Prag 1770, kn. 4, s. 571. K této kronice srov. nově ZOUHAR, Jakub. *Die Komotauer Chronik des Bürgers Johann Joseph Urtika (1710 – 1784). Ein Beitrag zur frühneuzeitlichen deutschsprachigen Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern*. Červený Kostelec 2016.

¹⁰⁴ PÍŠA, *Epitome historica*, s. 279.

¹⁰⁵ Na slovník vyčerpávajícím způsobem s hojnou literaturou FATOUROS, Georgios. Legipont, Oliver. In *BBKL* 16, 1999, sl. 948–950. Negativní hodnocení Legipontovy práce KRÁLÍK, Oldřich. Josef Dobrovský a Gelasius Dobner. In DOLANSKÝ, Julius – HAVRÁNEK, Bohuslav (eds.). *Josef Dobrovský 1753 – 1953: Sborník studií k 200. výročí narození*. Praha 1953, s. 367 vyvrátil už ŠIMEČEK, *K počátkům české diplomatiky*, s. 103, pozn. 7.

¹⁰⁶ Na to je možno usuzovat podle jeho bibliografie. Je autorem 56 spisů, z čehož jen 27 bylo vydáno tiskem. Snad chtěl vydat listiny českých klášterů, ale české dějiny byly jen jedním z jeho mnoha zájmů.

byl ovšem v roce 1749 zvolen členem olomoucké Societas incognitorum, kde se po jeho smrti stal sekretářem. Činnost společnosti však stagnovala, proto odešel v listopadu 1751 do Řezna, kde plánoval založení řádové akademie. Bohužel, svého životního snu se nedožil a svoji pouť po německých klášterech zakončil v Trevíru, kde jej zastihla smrt. Po celý život byl v korespondenčním styku s Montfauconem a Mabillonovým žákem Edmondem Martènem (1654 – 1739). Do české historiografie se vepsal zejména dokončením a vydáním¹⁰⁷ Ziegelbauerovy stěžejní práce *Historia rei litterariae S. O. B.*, kam napsal na svého přítele chvalořeč *Elogium historicum Magnoaldi Ziegelbaueri*, kterou přetiskl J. V. Monse v *Infulae doctae Moraviae*. Svůj význam mělo i teoretické pojednání o diplomatice *Dissertationes philologico-bibliographicae* (Nürnberg 1746), které, jak výslovně uvádí, sepsal na přání rajhradského probošta Mathiase Stehlíka z Čenkova. Informoval zde o výsledcích diplomatického bádání maurinů, bollandistů i dalších soudobých německých a francouzských historiků, čímž měli (a mohli) čeští vzdělanci získat metodologický náskok oproti svým středo- a východoevropským kolegům. Z dějin dějepisectví ale víme, že se tak nestalo. Proč tomu tak bylo, je těžké odpovědět, v českých zemích se patrně neobjevila žádná silná osobnost, která by navzdory čteným nesnázím dokázala tyto novátorské myšlenky všeobecně prosadit.¹⁰⁸

Ovšem pravým Ziegelbauerovým nástupcem v domácím benediktinském dějepisectví byl až **Josef Bonaventura Piter**¹⁰⁹ (1708 – 1764). Tento rodák z Třebechovic pod Orebem, syn tamního radního a hrnčíře v jedné osobě, byl historií lákán pravděpodobně od mládí, neboť když se roku 1740 setkal v Polici nad Metují s Ziegelbauerem,¹¹⁰ již měl za sebou soukromé studium dějin, nehledě na broumovské benediktinské gymnasium¹¹¹ a tamější studia filosofie a teologie. K dějinám, zejména českým a moravským, byl lákán po vzoru Balbína maje také kladný vztah k českému jazyku, své mateřštině. Ziegelbauer jej však seznámil s historicko-kritickou metodou a snad i se zásadami textové kritiky, jak je měl od maurinů i bratří Pezů sám naučené, a patrně v rozmluvách mu rovněž vnukl několik témat, kterými by se mohl v budoucnu zabývat.¹¹² Oficiálně bylo jeho historické zkoumání „legitimizováno“ roku 1746, kdy se stal sekretářem, archivářem a knihovníkem benediktinů v českých zemích se sídlem v Břevnově. V letech 1752 až 1756 zastupoval řád ve sporu o exempce ve Vídni, a tam si jej také všimla panovnice Marie Terezie, která ho jmenovala svým rádcem v duchovních záležitostech.¹¹³ V hlavním městě monarchie se Piter seznámil

¹⁰⁷ A to nebylo jednoduchou záležitostí, nikdo nechtěl práci vydat.

¹⁰⁸ Více ŠIMEČEK, *K počátkům české diplomatiky*, s. 103, 104.

¹⁰⁹ KUSÁKOVÁ, Lenka. Josef Bonaventura Piter. In *Lexikon české literatury 3/II*, s. 932-933; nová literatura: LINDA, Jaromír. Josef Bonaventura Piter. Zpráva o nálezů konceptů Pitrových kázání z let 1735–1752. In *Břevnov v českých dějinách. Sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*. Praha 1997, s. 92-112; STICH, Alexandr. Dvě benediktinské modlicí knížky z 18. století (Josef Bonaventura Piter/Piter/ a Ameliano Malha). In tamtéž, s. 73-91; VINTR, Josef. Země dobrá, tj. země Česká (1754), bible a rakouská monarchie. In *Listy filologické*, roč. 130, 2007, č. 1-2, s. 89-105; PAVELKOVÁ, Jindra. Dějiny rajhradského kláštera v poznámkách B. Pitra a M. Lefevra. In *Muzeum Brněnska*. Sborník 2006, s. 26-33; PAVELKOVÁ, Jindra. Bonaventura Josef Piter. In *Muzeum Brněnska*. Sborník 2009, s. 45-55; PAVELKOVÁ, Jindra. Historiographie bei den Benediktinern in Raigern – Unterschiede in der historiographischen Arbeit von Bonaventura Piter und Gerard Lefevre. In BACHHOFER – BOBKOVÁ-VALENTOVÁ – ČERNUŠÁK (eds.), *Ordenshistoriographie in Mitteleuropa*, s. 274-285.

¹¹⁰ TOMEK, Václav Vladivoj. *Příběhy kláštera a města Police nad Metují*. Praha 1881, s. 198.

¹¹¹ K němu dosud nejlépe MAIWALD, Vinzenz. Geschichte des öffentlichen Stiftsgymnasiums in Braunau. I. Teil: Von der Gründung der Braunauer Klosterschule bis zur Einführung des Klassenlehrersystems in Österreich im Jahre 1818. In *Beiträge zur österreichischen Erziehungs- und Schulgeschichte*, roč. 13, 1912, s. 1-288.

¹¹² Srov. VINTR, *Země dobrá*, s. 98, pozn. 20.

¹¹³ Jejím zповědníkem – jak se často udává –, ale s největší pravděpodobností nebyl. Srov. k tomu VINTR,

s mnoha vlivnými lidmi a stýkal se tam mimo jiné i s vídeňským archivářem T. A. Taulowem von Rosenthal, kterého poznal v letech 1749/50 v Praze, když tam Taulow z pověření císařovny hledal dokumenty pro právě založený centrální dvorní archiv.¹¹⁴ Styky se dvorem i mnoha učenici (také s G. Dobnerem, kterému půjčoval svůj nasbíraný pramenný materiál, a O. Legipontem¹¹⁵) a především jeho neúnavná práce mu vynesly titul c. k. českého historiografa¹¹⁶ a roku 1756 i funkci probošta v Rajhradě, odkud pravidelně zajížděl do Vídně. Správě kláštera se ale příliš nevěnoval, soustředil se na historickou práci, čímž už beztak zadlužený klášter ještě více ekonomicky zchudl. Pomineme-li jeho práce náboženské, hagiografické nebo překladové (5 tištěných spisů), musíme konstatovat, že jeho dílo historické se dochovalo – patrně z finančních důvodů, jak se v literatuře udává – pouze v rukopisech (74 spisů). Z tištěných spisů se historie nejvíce týká *Thesaurus absconditus in agro Brzewnowiensi seu Vita sancti Guntheri* (Brunae 1762) neboli životopis sv. Vintíře sestavený na základě archivního materiálu, který Piter sám shromáždil. Uvěřejnil v něm také cennou sbírku zakládacích listin benediktinských klášterů v českých zemích. Avšak jeho rukopisná díla *Monasticon Moraviae diplomatico-historico-chronologicum* (obsahující listiny z 11. až 14. století v počtu přes 2000 kusů k církevním moravským dějinám a „projevující nedůvěru ke kronikářům od Kristiána až k Hájkovici“¹¹⁷), *Dictionarium Vetero-Bohemicum* (1763,¹¹⁸ mající usnadnit četbu starých českých písemností), *Chronicon rerum memorabilium in Bohemiae regno gestarum ad ordinem S. Benedicti spectantium 856–1651, Hussiticae haereseos ortus et progressus, Historia concilii basileensis, Commentarius in Bibliothecam Bohemiae Ziegelbaueri*, aj. svědčí jednoznačně pro posuzování Pitera jako velkého historika poloviny 18. století. Komentář k Ziegelbauerově České knihovně zamýšlel jako historiografický spis o starších českých historících, ale dílo nevyšlo tiskem pro odpor vídeňské censury. Piter připravoval (1759) edice českých kronikářů pod názvem *Scriptores rerum Bohemiarum/ Fontes historiae nostrae* (tzv. Kristián, Kosmas, Jaroslav, tzv. Dalimil a další¹¹⁹) i legend (sv. Václava i Vojtěcha), a s velkou pravděpodobností mu můžeme připisat i anonymně dochované dílo *Země dobrá, to jest země česká* (1754).¹²⁰ Musíme k tomu ještě připočíst, že všude, kde byl, nabádal své spolubratry k historické práci, zasvěcoval je do tajů historického řemesla a snažil se v Rajhradě vytvořit malé Saint Germain des Prés. Rajhrad byl pro takovéto centrum skutečně vhodné místo, zejména zásluhou tamních proboštů Antona Pirma (1709 – 1744), který mj. zakoupil za 42 zlatých pro klášterní knihovnu exemplář Mabillonova spisu *De re diplomatica libri VI* (vydání 1709 svázané se *Suplementem* 1704),¹²¹ a Mathiase Stehlíka

Země dobrá, s. 102-103.

¹¹⁴ VINTR, *Země dobrá*, s. 103.

¹¹⁵ Dochovala se osobní korespondence z r. 1751.

¹¹⁶ Pomohla přímluva T. A. Taulowa von Rosenthal. Ten také prý chtěl, aby byl Piter jmenován c. k. dvorním historiografem se stanoveným platem, ale tento záměr se již nezdařil. Srov. DUDÍK, Beda. *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Margrafthume Mähren*, Bd. 2. Wien 1868, s. 380.

¹¹⁷ SLAVÍK, *Od Dobnera*, s. 28; příslušnou latinskou citaci uvádí ŠIMEČEK, *K počátkům české diplomatiky*, s. 105, 106. J. Pavelková dovozuje, že Piter „zamýšlel sepsat Monasticon také pro České království“. PAVELKOVÁ, Jindra. Alexius Habrich, nejen knihovník. Z cyklu osobností rajhradského benediktinského kláštera. In *Muzeum Brněnska*. Sborník 2007, s. 86-96, zvl. s. 87.

¹¹⁸ Byl dokonce i schválen censurou, ale uvízl v tiskárně.

¹¹⁹ Z poznámek uložených v archivech ČR plyne, že Piter měl rozpracovány edice prakticky všech narativních pramenů do 16. století, které dnes zabírají kompletní řadu FRB z 19. a 20. století! Srov. PAVELKOVÁ, *Bonaventura Josef Piter*, s. 48.

¹²⁰ Srov. edici KUČEROVÁ, Ivona – MEDOVÁ, Lucie (eds.). *Země dobrá, to jest země česká*. Doslov Eduard Petrů a Martin Valášek. Brno 1998. Prvně vyjádřil hypotesu o Piterově autorství Alexandr Stich již r. 1981, J. Vintř ji více méně potvrzuje. Srov. VINTR, *Země dobrá*, s. 89, pozn. 1.

¹²¹ HLAVÁČEK, Ivan. Několik úvah o diplomatice, jejich dějinách, potřebách a perspektivách. In *Sborník archivních prací*, roč. 33, 1983, č. 1, s. 3-31, zvl. s. 16.

z Čenkova a Treustättu (1744 – 1749). Pochopitelně i Pitrova kritičnost, na svou dobu i z hlediska nadkonfesijního nevidaná, měla své hranice; přesto byly jeho vlastní opisy věrnější než mnoho jiných, dokonce vyhotovených pozdějšími historiky. Aby vše stihl, musel si ale nechávat posílat přepisy listin z různých klášterů; bohužel kvalita těchto prepisů byla často nevalná. Provádět ještě diplomatickou kritiku těchto opisů ovšem nemohl sám se svými asi třemi spolupracovníky stihnout, na to už mu síly věru nemohly stačit. Také se zdá, že nejevil příliš zájem o teoretické otázky diplomatiky jako vědy o listinách.

Tyto chybné přepisy nedokázal odstranit ani jeho žák, taktéž rajhradský převor (1775 – 1788), **Alexius Habrich**¹²² (1736 – 1794), a tak na ně později narazil při své práci ještě Řehoř Volný. Habrich, mnoha nadáními oplývající moravský rodák, po studích filosofie v Brně a Olomouci (1757) a právech i teologii v Rajhradě (1758 – 1763) pilně spolupracoval s Pitrem na pořádání archivu kláštera cisterciáček na Starém Brně. Byl rovněž jeho kopistou a získal pro něj mnoho archiválií týkajících se nejen Moravy, ale také vlastních Čech. Nakonec sepsal pro F. M. Pelcla i Pitřův medailon. Později (1775) se stal v Rajhradě knihovníkem a ředitelem kůru, neboť měl rovněž značné hudební nadání a byl i skladatelem chrámové hudby. Hlavní jeho náplní však byly dějiny; bohužel, většina jeho prací (vyjma teologických a právních) zůstala v rukopise. Z tištěných spisů se historie týká zejména *Iura primaeva Moraviae* (Brunae 1781). Nepsal jen o rajhradském klášteře, ale rovněž o blízkých farách nebo o beneficiích v jeho okolí.¹²³ Popsal také dějiny olomouckého kostela, ba diecéze, a věnoval se též osobnostem sv. Cyrila a Metoděje. Z profánních dějin se zabýval osobnostmi Čech a Moravy jako byli kníže Břetislav, markrabě Jan Jindřich, nebo rod pánů z Gašína.¹²⁴ Do oblasti jeho širokých zájmů však náležely i právní dějiny a dějiny měst. Z pomocných věd historických se blíže zabýval diplomatikou (po vzoru Pitra) a numismatikou.¹²⁵ Nevynechal ani svobodné zednářství. Dále vytvořil katalogy několika moravských knihoven a archivů (Rajhrad, archiv brněnské městské registratury, tj. dnešní základ pro Archiv města Brna, knihovna fary u sv. Jakuba) a věnoval svou pozornost i pražské klementinské knihovně, případně dějinám knihtisku obecně. Uchovala se také jeho rozsáhlá korespondence s předními učenými jeho doby: s G. Dobnerem, J. Dobrovským, F. M. Pelclem, J. P. Cerronim, J. V. Zlobickým, O. Steinbachem, A. Pilařem, nebo J. V. Monsem.

Svou podporu historickému výzkumu v rajhradském klášteře věnoval i **Otmar Conrad**¹²⁶ (1729 – 1812), další Pitřův bývalý sekretář a sám autor několika teologických spisů, od roku 1756 místní knihovník a archivář a v letech 1764 až 1812 tamní probošt.¹²⁷ Vzdělání nabyl u pavlánů v Moravském Krumlově a jesuitů v Brně a Znojmě, později přímo v Rajhradě, kde také vyučoval filosofii (od roku 1755) a teologii (od roku 1758). Má nepochybnou zásluhu na zkatalogizování klášterního archivu (1762)¹²⁸ a obohacení rajhradské knihovny o mnohá historická díla, která nakupoval v Brně, Vídni, Štýrském Hradci nebo Lipsku, později je získával ze zrušených jezuitských

¹²² ŠVÁBENSKÝ, Mojmir. *Habrich, Alexius*. In HOFFMANNOVÁ, Jaroslava – PRAŽÁKOVÁ, Jana (eds.). *Biografický slovník archivářů českých zemí* (= BSAČZ). Praha 2000, s. 200; PAVELKOVÁ, Jindra. *Alexius Habrich, nejen knihovník. Z cyklu osobností rajhradského benediktinského kláštera*. In *Muzeum Brněnska*. Sborník 2007, s. 86-96. V dalším textu odkazují vždy na tuto práci, kde jsou uvedeny jednotlivé názvy rukopisů a jejich uložení.

¹²³ PAVELKOVÁ, *Alexius Habrich*, s. 87.

¹²⁴ Tamtéž, s. 87.

¹²⁵ Tamtéž, s. 88.

¹²⁶ MARAZ, Karel. *Conrad, Carl Borromeus* (řeholní jméno Otmar). In BSAČZ, s. 115-116; PAVELKOVÁ, Jindra. *Rajhradský knihovník a převor Otmar Conrad*. In *Muzeum Brněnska*. Sborník 2008, s. 134-142.

¹²⁷ C. Conrad měl titul probošta, převorská funkce byla proboštovi v Rajhradě podřízena. Srov. UHL, Karel. *Bonaventura Piter, rajhradský probošt, moravský zemský prelát a český historik*. Brno 1933, s. 7.

¹²⁸ UHL, *Bonaventura Piter*, s. 8.

kolejí v Jihlavě a Brně, ale i dalších církevních knihoven v Mikulově, Žďáru nad Sázavou, Jaroměřicích nad Rokytnou, Veselí nad Moravou aj. Nicméně Conrad nebyl v pravém slova smyslu historikem, třebaže snad pokračoval v psaní klášterních letopisů (*Annales Rayradienses*), a dbal spíše na ekonomický a stavební rozvoj kláštera. Na Pitera nahlížel prizmatem ekonomy, nikoli dějepisce, a proto jej hodnotil spíše záporně.¹²⁹ Klášter se však časem – také vinou Pitera – zadlužil, a tak roku 1798 Conrad sám navrhl vídeňským úřadům jeho sekularizaci. Leč nestalo se tak a v závěru svého dlouhého spravování Rajhradu ještě Conrad pomohl k jeho povýšení na samostatné opatství.

K historii měl v Rajhradě profesně blíže **Placidus Heisler**¹³⁰ (1716 – 1799), rodák z Uničova a od roku 1767 rajhradský knihovník a archivář. Spolu s Conradem procestoval celou Moravu a Rakousy hledaje vhodné knihy pro rajhradskou knihovnu a zanechal po sobě i několik rukopisných historických a vlastivědných prací, jimž ovšem dějepisceví nevěnovalo dosud náležitou pozornost: *Historia parochiae Raihradensis et miscellanea varia huc spectantia a fundatione monasterii usque ad annum 1777; Expositio ac meditatio in ps. 50 Hieronymi Savonarolae de Ferraria ex Italico in Latino transtulit P. Plac. Heisler*.

Avšak benediktní historici se nesoustřeďovali pouze v jihomoravském Rajhradě, ale také v pražských Emauzích. Jak jsme si už řekli, měli sice ve srovnání s Ziegelbauerem, Legipontem a Pitrem pouze lokální význam, přesto si však udrželi jistou kvalitu. Naši pozornost si zaslouží rodák z České Lípy **Veremund Tobias Proche**¹³¹ (1694 – 1748), pozdější převor na hradě Bezdězu (1740 – 1748), který monserratským benediktinům věnoval roku 1633 Albrecht z Valdštejna. Proche se věnoval cele historii a zaměřil se nejen na Emauzy, ale také na dějiny Bezdězu. Celkové dějiny kláštera v Emauzích připravoval 14 let a po několika přípravných studiích a latinského překladu Royovy práce nám zanechal rozsáhlý rukopis nazvaný *Historia regii Monasterii olim ad S. Hieronymum fundati ab... Carolo IV. ... refundati ab... Ferdinando III. conscripta et collecta ex diversis historiographis et Manuscriptis* (sv. I., 1738). Jedná se vlastně o torzo zamýšlené třísvazkové práce, které zahrnuje dějiny kláštera od jeho založení až po úmrtí opata Benedikta Pennalosa roku 1646. Podle Leandera Helmlinga¹³² se jedná o spolehlivou a na svou dobu objektivní práci založenou na listinném i narativním materiálu. O Bezdězu vydal Proche, který měl k tamnímu kraji osobní vztah, v Praze dvě práce s barokně dlouhými názvy: *Marianisches Gebürguder Wunder und Gnaden, das ist Beschreibung des Ursprungs der geben: Jungfrau von Monserrat, dessen Bildüßsim Königreich Böhme auf dem Berg Bösig verehret wird* (1722) a *Historische Beschreibung des Marianischen Bergs Bösig etc.* (1743). Ta první (1722) ovšem ještě obsahuje z větší části pojednání o benedikteinech a Monserratu, zatímco ta druhá (1743) se již skutečně zaměřuje na Bezděz a vyniká působivým popisem místa a přírody. Autor „v tomto vydání projevil nebyvalou sečtělou a znalostí jak historie, tak přírodních věd, což ve spojení s neobyčejnou vnímavostí pro krásy přírody zplodilo jedno z nejzajímavějších děl poutní literatury“.¹³³

Procheho práci o Emauzích doplnil pražský rodák **Hieronymus Cechner** (1716 – 1794), který působil třicet let jako kazatel v Emauzích a poté na Bezdězu, kde byl posledním převorem, a dochovalo se po něm nespočetně kázání. Věnoval se jak obecným dějinám, tak dějinám svého kláštera.

¹²⁹ PAVELKOVÁ, *Bonaventura Josef Piter*, s. 52.

¹³⁰ MARAZ, Karel. Heisler, Placidus. In BSAČZ, s. 215, 216.

¹³¹ Srov. ANDĚLOVÁ, Radka. *Veremund Proche, ein Beitrag zu der literarischen Propaganda des Bergs Bösig*, magisterská práce. FF UJPEP. Ústí nad Labem 2004 (ved. Jan Kvapil). Nejnověji se věnoval dílu a poutím na Bezděz MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha 2013, s. 190-212, 319-325.

¹³² HELMLING, *Die Annalisten*, s. 6.

¹³³ KVAPIL, Jan. Lokální patriotismus v severozápadních Čechách. In *Usta ad Albim. Bohemica*, roč. 2, 2003, č. 1, s. 22-36, cit. s. 24.

Na ten zaměřil latinsky psanou práci (1752 – 1767),¹³⁴ na kterou se připravoval bohatým sběrem a studiem dokumentů a psal ji již na Bezdězu; čítá 764 folií.¹³⁵ Podle L. Helmlinga¹³⁶ není ovšem práce z historiografického hlediska příliš povedená, chybí práce s listinným materiálem a větší kritičnost. Cechner zpracoval rovněž dějiny Bezdězu, ale také bez větší kritičnosti. Historií Emauz a jejich opatů v 17. a první polovině 18. století se zabýval důkladněji, patrně proto, že měl k vytvoření jejich katalogu s podrobnými biografickými medailony více pramenů v klášterním archivu. Na svých rukopisných dílech pracoval až do konce života, například chronologii dějin kláštera v Emauzích dovedl až k roku 1790.

2.2. Devatenácté století – Rajhrad: středisko řádové historiografie

Dějepisectví benediktinského řádu českomoravské provincie je v 19. století spjato s jihomoravským Rajhradem,¹³⁷ a to především díky dvěma osobnostem, které stejně jako Ziegelbauer, Legipont nebo Piter vstoupily do obecného povědomí českých a moravských historiků: Řehoři Volnému a Bedu Dudíkovi.¹³⁸

Tito dva benediktini ovšem nebyli v pěstování historického řemesla v Rajhradě zdaleka sami. Nutno zde jmenovat i **Viktora Martina Schlossara**¹³⁹ (1793 – 1854), moravského rodáka z Drahotuše, který po studiích na kroměřížském gymnasiu (1807 – 1812) a olomouckém lyceu

¹³⁴ *Mons sacer in quo beneplacet sibi Gratiae Dator Constans trino Culmine Skalka Bezdiezi et Serrato, quo recensentur quatuor saecula a regibus potentibus Carolo IV. inchoante, atque Ferdinando III. opus finiente Historiam Emautinam Neo-Pragae Slavorum incolatu celebrem, sed adventu hispanorum Monserratsium celebriorem nunc vero Beomorum possessione a vita Religione celeberrimam in trino Montis culmine trinam gentem famosissimam, est hic mons sacer non tantum serratus et duplex sed bis serratus hic et in Bezdiez seu triplex dicatur, anno 1759.*

¹³⁵ Dílo mělo 4 verze, přičemž čtvrtá je dnes neznámá. V první byly listiny v originálním jazyce, v dalších již autor česky psané listiny překládal do latiny. Srov. KŮRKA, Pavel B. Slovanský klášter mezi husitstvím a katolicismem. Dějiny klášterní komunity v letech 1419 – 1592. In BENEŠOVSKÁ, Klára – KUBÍNOVÁ, Kateřina (eds.). *Emauzy*, s. 109.

¹³⁶ Pro bližší rozbor díla srov. HELMLING, *Die Annalisten*, s. 7-9.

¹³⁷ K jeho vývoji srov. nejnověji HEILANDOVÁ, Lucie – MAHEL, Richard – PAVELKOVÁ, Jindra – RICHTROVÁ, Eva. *Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera*. Brno 2013 (existuje i německá mutace); o pěstování věd a umění tamtéž, srov. PAVELKOVÁ, Jindra et al. *Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše*. Brno 2014; MACUROVÁ, Zuzana. *Umělecká praxe v barokním klášteře. Proměny rajhradského proboštsví v 18. století*. Brno 2015 (existuje i německá mutace); HEILANDOVÁ, Lucie. *Grafická sbírka rajhradského kláštera a umělecký mecenát rajhradských benediktinů*. Brno 2015; RICHTROVÁ, Eva. *Kauza prodeje obrazů tzv. Mistra rajhradského oltáře a dalších uměleckých děl z obrazárny benediktinského kláštera v Rajhradě (1937–1940). Kapitola z dějin rajhradského kláštera v době sedmého opata Aloise Josefa Kotzy*. Brno 2015.

¹³⁸ Stranou nechávám nepříliš známé osobnosti rajhradských benediktinů Jana Sarkandera Františka Navrátila (1840 – 1899) a jeho žáka Karla Aloise Štastného (1858 – 1891), kteří byli r. 1884 vysláni do Říma, aby se z rozkazu Lva XIII. podíleli na vydávání papežského registáře. Skutečně tak učinili a vydali registara papeže Klementa V. Do Rajhradu se vrátili asi r. 1888. Zatím není jasné, proč byli vybráni tito dva jinak nepříliš odborně plodní bratři a téma by si zasluhovalo podrobnější výzkum. J. S. Navrátil publikoval zejména české básně. Srov. KINTER, Maurus. *Vitae monachorum qui ab anno 1613 in Monasterio O.S.B. Raihradensi in Moravia professi in Domino obierunt*. Brunae 1908, s. 122, 144, 149, 150 (Navrátil), resp. 145/6, 149 (Štastný); OSN 18, 1902, s. 5 (Jan Ježek).

¹³⁹ Srov. jeho heslo v SEIBT, Ferdinand – LEMBERG, Hans – SLAPNICKA, Helmut – STURM, Heribert – KUNŠTÁT, Miroslav – MELVILLE, Ralph – WINKELBAUER, Thomas (eds.). *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder* (= BLGBL), Bd. 3, Lfg. 9. München 1999, s. 669, kde i další literatura.

vstoupil roku 1814 v Rajhradě do benediktinského řádu. Po obligátním studiu teologie v Brně působil ve farní správě ve Šlapanicích, ale již roku 1821 byl v Rajhradě zvolen sekretářem opata, archivářem a knihovníkem. Roku 1832 se stal v klášteře opatem, kterým zůstal až do své smrti. Celý svůj život tíhl k dějepisné práci, zůstalo po něm na 20 učených pojednání a především podporoval své spolubratry ve vědecké činnosti. Bylo jeho zásluhou, že se v Rajhradě i ve 20. až 50. letech 19. století udrželo intelektuálně podnětné prostředí, které umožnilo nadaným jedincům vědecky pracovat. V klášteře založil muzeum přírodnin, obrazů, rytin a plánů, shromažďoval zde vykopávky i mince. Navázal plodné styky s Augsburgem, pokračoval v budování lístkového autorského katalogu založeného knihovníkem Benediktem Richtrem (1791 – 1859).¹⁴⁰ Místní knihovnu, na kterou Schlossar vyčlenil 1000 zlatých ročně, navštívil v roce 1837 i František Palacký. Během svého funkčního období psal Schlossar sám klášterní letopisy. V roce 1850 byl zakládajícím členem výboru Dědictví sv. Cyrila a Metoděje.¹⁴¹

Největším historikem první poloviny 19. století pocházejícím z benediktinského řádu byl ale v českých zemích **Řehoř Volný**¹⁴² (1793 – 1871). Do českého a moravského dějepisectví se tento příbořský rodák zapsal především svou moravskou topografií, ale z řádového pohledu měl i jinou zásluhu: významně působil na své spolubratry v Rajhradě a tím pomáhal nést dál pomyslnou pochoděň odborné práce v tomto klášteře; osobně ovlivnil zejména Bedu Dudíka,¹⁴³ ale i mimo řád stojícího Christiana d'Elverta.¹⁴⁴ Před svým kněžským svěcením (1818) absolvoval piaristické gymnasium v Příboře (1805 – 1811), filosofii v Brně (1811/12) a učitelský ústav ve Znojmě (1813 – 1815). Zvláště poslední škola na něj měla pozitivní dopad, neboť Volný se stal brzy učitelem nejen v Rajhradě, ale především na lyceu v Brně (v letech 1821 až 1842 zde učil všeobecný dějepis, latinu a starořečtinu). Svého pedagogického povolání se ale kvůli své vědecké práci i správním funkcím (byl podpřevorem v Rajhradě a konzistoriálním radou v Brně) vzdal, obdobně jako později Dudík. Ve své historické práci byl ovlivněn hospodářským úředníkem na mikulovském panství Ditrichštejnů a historickým topografem Franzem Josephem Schwoyem (1742 – 1806), Josephem Hormayerem¹⁴⁵ (1782 – 1848),¹⁴⁶ Janem Petrem Cerronim, Antonínem Bočkem a benediktinskou historiografií. Jeho názor měl v historických kruzích v polovině 19. století na Moravě velkou váhu. Byl například předsedou komise při moravském Zemském výboru, která měla posoudit odkup pozůstalosti zemského historiografa Antonína Bočka.¹⁴⁷ Pro rajhradskou knihovnu zakoupil žaltář královny vdovy Elišky Rejčky z počátku 14. století a jako pod-

¹⁴⁰ Ten se věnoval hlavně pedagogické práci v Brně, Augsburgu i Vídni. Na konci svého života zastával funkci ostrovačického faráře a rajhradského knihovníka. Vydával články o učitelství a také sepsal několik knih náboženského a filosofického obsahu.

¹⁴¹ S ním ve 20-členném výboru zasedali i B. Dudík a Vintřř Kalivoda.

¹⁴² MARÁZ, Karel. Volný (Wolny) Řehoř Tomáš. In *BSAČZ*, s. 701-702. Neuvedená literatura JANÁK, Jan. Dvě stě let od narození Řehoře Wolného, In *Časopis Matice moravské*, roč. 112, 1993, č. 2, s. 390-393; KVAPILOVÁ, Iva – KNOZ, Tomáš. Tomáš Řehoř Volný (20. 12. 1793 – 3. 5. 1871). In *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 45, 1993, č. 4, s. 379-382.

¹⁴³ Dudíka patrně motivoval ke vstupu do benediktinského řádu a po celý život byl pro něj vzorem vzdělaného řeholníka-historika. Srov. nejdůkladnější biografii tohoto řeholníka MAHEL, Richard. *Beda Dudík (1815 – 1890). Život a dílo rajhradského benediktina a moravského zemského historiografa ve světle jeho osobní pozůstalosti*. Praha 2015.

¹⁴⁴ Srov. BARTEČEK, Ivo. Christian d'Elevert, spisy Historicko-statistické sekce a ediční pokusy k dějinám českých zemí v 17. století. In *FHB*, roč. 14, 1990, s. 301-327, zvl. s. 302.

¹⁴⁵ KŘIVKA, Zdeněk. *Josef von Hormayer a problematika kulturního a společenského rozvoje českých zemí a Uher ve světle jeho „Archivu“*. Diplomová práce FF UJEP v Brně. Brno 1969.

¹⁴⁶ Srov. MAHEL, *Beda Dudík*, dle rejstříku.

¹⁴⁷ Tamtéž, dle rejstříku.

převor vedl v klášteře prováděné archeologické vykopávky. V mládí dokonce založil¹⁴⁸ i odborný časopis *Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, který ale neměl dlouhého trvání (1826 – 1829).¹⁴⁹ Je jisté, že Volný při své práci vycházel z archivních pramenů uložených zejména na Moravě (v Rajhradě, Kroměříži, Brně aj.), ale psal i do Vatikánu ohledně obsahu papežské buly z června 880; bohužel, nedostalo se mu tehdy – ani jako benediktinu – žádné odpovědi.¹⁵⁰ V létě 1826 podnikl za účelem studia pramenů badatelskou cestu po celé Moravě a rakouském Slezsku. Věřil v sílu pověstí a balad, které pokládal ve shodě s tehdejší převládající romantikou za prameny k vlasteneckým dějinám. Do roku 1830, kdy se začal plně věnovat přípravě psaní svého životního díla, napsal kromě několika studií o benediktinském řádu na Moravě dvě knihy: *Geschichte des Benediktinerstiftes Raigern in Mähren* (Prag 1829) a učebnici *Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte* (Wien 1830). Na ní je pozoruhodné její zaměření na dějiny vzdělanosti, které tu vystupují po boku obligátní politické a vojenské historie. Jeho životní dílo, moravská topografie, mohlo vzniknout především díky podpoře zemských i státních institucí a neskončilo tak v rukopisech jako se to stalo Volného předchůdcům z 18. století. Naslouchal mu nejvyšší kancléř hrabě Antonín Bedřich Mitrovský z Milovic a řada dalších zemských i církevních osob. Proto gubernium nařídilo krajským úřadům, aby poslaly všem vrchnostenským úřadům dotazník, ve kterém by popsaly tehdejší stav jednotlivých panství. Volný obdržel (1834) od úřadů i statistické zprávy. Krajsí hejtmani dokonce měli provádět revizi těchto zpráv. Ty se staly spolu s katastry a listinami z Bočkovy sbírky a z Františkova muzea v Brně základem pro vypracování této moravské topografie vycházející vlastním nákladem pod názvem *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert* (6 sv., Brünn 1835-1846).¹⁵¹ Dílo okamžitě vyvolalo pozornost všech učenců z českých zemí i Rakouska. Přicházely i upozornění na chyby, kterých nebylo zejména v počátečních svazcích málo. Například A. Boček upozorňoval Volného, aby si dával pozor na (staro)české pomístní názvy i osobní jména. V předmluvě 6. svazku Volný píše, že sice rozesílal kolegům prosby o jejich kontrolu jeho práce, ale dostal jen málo odpovědí. Nehledě na chyby dílo Volného proslavilo: stal se čestným doktorem pražské university, čestným členem Vlasteneckého muzea Království českého (1840),¹⁵² dopisujícím členem císařské akademie věd ve Vídni, rytířem Řádu Františka Josefa (1850) atd. Mezitím stihl ještě uveřejnit spis o topografii Brna. Ihned po dokončení ovšem začal připravovat další velké dílo, prý ještě lepší, církevní topografii Moravy nazvanou *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden*

¹⁴⁸ KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha 2 1997, s. 262.

¹⁴⁹ V I. ročníku uveřejnil článek o křesťanství na Velké Moravě od Františka Richtera, o rodě Žerotínů od Christiana d'Elverta, o rodě Pernštejnů od Antonína Bočka aj. Poslední ročník obsahoval už jen studie jeho žáků.

¹⁵⁰ KOŘALKA, Jiří. *František Palacký (1798–1876). Životopis*. Praha 1998, s. 381-382.

¹⁵¹ Jedná se o dílo čítající přes 4300 stran, které mělo 1200 odběratelů. Struktura práce: I. sv. (1835) – Přerovský kraj (484 s. s rejstříkem míst); II. sv. (1836/7) – Brněnský kraj ve 2 částech (434 s. a 587 s.); III. sv. (1837) – Znojemský kraj (581 s.); IV. sv. (1838) – Hradištský kraj (552 s.); V. sv. (1839) – Olomoucký kraj (913 s.); VI. sv. (1842) – Jihlavský kraj a obvody ve Slezsku (770 s.). Každý svazek uvedl všeobecným přehledem o přírodních a politických poměrech kraje od Albína Heinricha (1785 – 1864), pracovníka Františkova muzea v Brně, a pak svým vlastním popisem: popis a stručné dějiny krajského města a jeho statku, jednotlivá panství v abecedním pořádku (polohu panství, jeho držitele, jeho statky, zeměpisný přehled, počet obyvatel, živnosti, pozemky panské a poddanské, popis půdy, sadařství, včelařství, lesů, chov dobytka panského a poddanského, průmysl, školství, zdravotnictví, silnice), následuje výčet a charakteristika jednotlivých dědin panství.

¹⁵² S Františkem Palackým ale příliš přátelský poměr neměl. Srov. KOŘALKA, *František Palacký*, s. 194.

und Handschriften (9 sv., Brünn 1855-1866).¹⁵³ Prostudoval k tomu prameny v zemském archivu v Brně, arcibiskupském archivu a registratuře v Olomouci a Kroměříži, rukopisy z olomoucké kapituly i registraturu brněnské biskupské konsistoře, a další, převážně klášterní knihovny. Tyto dvě obrovské moravské topografie si podržely svoji hodnotu historického pramene pro 19. století dodnes, i když jsou ve svých pasážích věnujících se staršímu období dnes již překonány.¹⁵⁴

Ještě většímu věhlasu než Řehoř Volný se ve své době těšil jeho žák **Beda Dudík**¹⁵⁵ (1815 – 1890). Tento rodák z Kojetína prošel piaristickým gymnasiem v Kroměříži, filosofickým a teologickým biskupským ústavem v Brně, universitními studii v Olomouci a již ve 40. letech navázal na svého brněnského učitele Řehoře Volného coby učitel dějin a klasických jazyků na biskupském učením ústavu v Brně (1842 – 1854). Pocházejí z česky mluvící rodiny, byl do roku 1848 orientován moravsky nejen v zemském smyslu slova, nýbrž se jako přítel Aloise Vojtěcha Šembery nebo Vincenta Brandla vyslovoval pro podporu českého jazyka, který rovněž krátký čas vyučoval. Rok 1848 v něm ale vyvolal silnou nedůvěru k radikalismu, který potencionálně ohrožoval samu podstatu kultury – podle Dudíka – založenou na blahodárném působení katolické církve a přeorientoval se na zemský, zčásti i celorakouský patriotismus, třebaže Morava pro něj navždy zůstala jeho rodnou zemí. Psával německy, neboť tento jazyk ovládal vždy lépe než svůj rodný, a sklídl za to nemálo kritiky od nacionálně smýšlejících českých i moravských vlastenců. Po roce 1849 se orientoval na moravské německy píšící literáty (olomoucký kanovník Robert hrabě Lichnovský, ředitel zemského archivu Petr rytíř Chlumecký, historik a politik Christian d'Elvert, archivář Josef Chytil) a na rakouské vládní kruhy ve Vídni. Například ministr vnitra Alexandr Bach měl v něj naprostou důvěru a je jeho zásluhou, že mohl Dudík odjet do Švédska hledat bohemikální rukopisy. To samé prováděl Dudík i v Římě a výsledkem byly německy psané publikace *Iter Romanum* (2 sv., Brünn 1855), *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte* (Brünn 1852) a *Schweden in Böhmen und Mähren 1640-1650* (Wien 1879); v případě poslední, na švédských, vídeňských a moravských pramenech založené knize se jedná o Dudíkovu nejlepší práci o moravských dějinách. Časté badatelské cesty po celé monarchii i Evropě nakonec Dudíka vedly k ukončení učitelské práce v Brně a habilitaci na vídeňské universitě (1855). Působil zde ovšem jen krátce, protože jej další výzkumy i čestné doprovodné cesty v zájmu monarchie odváděly jinam a navíc se po metodologické stránce neshodl s pracovníky nově vzniklého Institutu für österreichische Geschichtsforschung (IÖG), osobně pak s Theodorem von Sickelem. Ten prosazoval velice přísná měřítka při edičním uveřejňování pramenného materiálu, rozbor paleografický i diplomatický, což Dudíkovi nevyhovovalo. Dával přednost jednoduchému otištění s krátkým úvodním komentářem. Za to byl Dudík ve své době více méně odsouzen celou pozitivistickou vědou, neboť ve druhé polovině 19. století se v historické vědě plně prosadil Sichelův přístup. My dnes ovšem můžeme snad lépe pochopit Dudíkovu počínání, protože Sichelův přístup – po všech stránkách perfektní – má ovšem základní slabinu: je velice zdoluhavý a lidsky i finančně náročný, což ztěžuje a prodlužuje práci na edicích do té míry, že se mnohé projekty zastavily/vují ve svém průběhu nebo ani nezačnou. Dudík byl plodným spisovatelem a zanechal po sobě více jak 90 tištěných prací, ale jeho rozsahem největší

¹⁵³ Jedná se o dílo čítající přes 3850 stran, které mělo přibližně 500 odběratelů. Struktura práce: I.-V. sv. (1855 – 1863) – Olomoucká arcidiecéze (2070 s); VI.-IX. sv. (1856 – 1861) – zbylé území Moravy (1770 s). Práce se dělí podle archipresbyterátů, dále v abecedním pořádku na děkanáty a fary a k nim připojené filiální kostely. U každé farní osady se uvádí k ní příslušné dědiny, počet duší, patrona, panství, duchovní správce, stručný popis kostela a kaplí, fary, historické zprávy a bývalé známé faráře. U každé diecéze uvádí statistický přehled.

¹⁵⁴ KUTNAR – MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 316.

¹⁵⁵ MAHEL, *Beda Dudík*. R. Mahel je autorem i dalších studií o životě a díle B. Dudíka.

dílo je spojeno s funkcí moravského zemského historiografa. *Mährens allgemeine Geschichte* (12 sv., Brünn 1860-1888) jsou opravdu jeho životním dílem, které se ovšem nesetkalo s úspěchem u odborné ani laické veřejnosti. Pro obě nebylo dostatečně pročesky laděné. Moravané se cítili uraženi Dudíkovým zpracováním otázky místa posledního odpočinku sv. Metoděje, tj. mimo území dnešní Moravy,¹⁵⁶ laikům pak vadil i styl a jazyk celého díla. Pohled na dílo nezlepšil ani komerčně neúspěšný český překlad práce pod názvem *Dějiny Moravy* (9 sv., Praha 1871-1884), kde mj. autor svůj pohled na Metodějův hrob částečně přehodnotil. Jednak se překladatelům (Josef Erben, Vladimír Šafařík, Josef Kořán) nepodařilo styl ani jazyk díla učesat, takže čeština působila ještě toporněji než německý originál, a jednak nebylo dílo přeložené celé: zatímco německé vydání končí rokem 1350, český překlad sahá pouze do roku 1306. Přes všechna negativa však zůstává toto nejpodrobnější vypsání středověkých dějin Moravy ovlivněno Palackého dílem, což znamená, že zahrnuje nejen politicko-vojenské dějiny, nýbrž i dějiny kulturní a sociální. Posledně zmiňované byly ostatně Dudíkovy vždy vlastní (zde snad můžeme připisovat iniciativu Ch. d'Elvertovi) a věnuje se jim ve vícero svých dílech. Stačí jmenovat podrobné dějiny rajhradského kláštera *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthum Mähren* (2 sv., Wien 1849, 1868), dějiny knihtisku na Moravě *Geschichtliche Entwicklung des Buchdruckes in Mähren vom Jahre 1486 bis 1621* (Brünn 1879), nebo jeho četné soupisy rukopisů¹⁵⁷ a další kulturněhistorická pojednání.¹⁵⁸ Speciální oblastí, na kterou se Dudík rovněž zaměřil, byla statuta (arci)biskupství v českých zemích.¹⁵⁹ Bohužel, „edice“ z dnešního pohledu nevyhovují, neboť se záměrně neřídí pravidly stanovenými v Rakousku IÖG. Kromě obří synthesy moravských dějin, která trpí všemi neduhy obdobných mnohadílných opusů (Pubička, Tomek), Dudík ke škodě

¹⁵⁶ Srov. k tomu i DUDÍK, Beda. *Antwort auf Vincent Brandel's Welehrad. Wiederlegung der von ihm wieder den I. Band der Allgemeinen Geschichte Mährens vorgebrachten sogenannten kritischen Bemerkungen*. Brünn 1860.

¹⁵⁷ Např. *Mährens Geschichts-Quellen*. Bd. 1: J. P. Cerroni's Handschriften-Sammlung. Erste Abtheilung: Die Landesgeschichte im Allgemeinen. Erste Folge: Der politische Theil derselben. Brünn 1850; Handschriften der fürstlich Dietrichsteinischen Bibliothek zu Nikolsburg in Mähren. In *Archiv für österreichische Geschichte* (= AÖG), roč. 39, 1868, s. 417-534; *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse zu Kremsier*. Wien 1870; Über die Bibliothek Karl's von Zierotin in Breslau. In *Věstník Královské české společnosti nauk*, 1877, s. 210-267; Handschriften der Bibliothek des Metropolitan-Capitels in Olmütz. In *Archivalische Zeitschrift*, roč. 5, 1880, s. 126-134.

¹⁵⁸ Např. *Des hohen Deutschen Ritterordens Münz-Sammlung in Wien*. Mit steter Rücksicht auf das Central-Archiv des hohen Ordens. Wien 1858; Zur Wiedertäufer-Literatur. In *Schriften der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, roč. 14, 1865, s. 365-372; Die Rudolphinische Kunst- und Raritätenkammer in Prag. In *Mittheilungen der kais. königl. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, roč. 12, 1867, Teil: Besprechung, s. 33-44; *Welt-Ausstellung 1873 in Wien. Catalog der nationalen Hausindustrie und der Volkstrachten in Mähren*. Ethnographisch, statistisch und historisch erläutert und mit Unterstützung des mähr. Landesausschusses herausgegeben von Dr. B. Dudík, O.S.B. Brünn 1873.

¹⁵⁹ Edice Statuten der Prager Metropolitan-Kirche vom Jahre 1350. In AÖG, roč. 37, 1867, s. 411-455; Statuten des Metropolitan von Prag Arnost von Pardubitz für den Bischof und das Capitel von Olmütz um das Jahr 1349. In AÖG, roč. 41, 1869, s. 195-217; Bericht über die Diocese Olmütz durch den Cardinal Franz von Dietrichstein im Jahre 1634. In AÖG, roč. 42, 1870, s. 213-231; *Statuten der Diocese Olmütz vom Jahre 1568*. Zum ersten male aus dem Originale veröffentlicht. Brünn 1870; Reformatiionsartikel des Erzbischofs von Prag, Anton Brus, aus dem Jahre 1564. In AÖG, roč. 46, 1871, s. 215-234; *Statuten der Diocese Olmütz vom Jahre 1413*. Nach einer Nikolsburger Handschrift. Brünn 1871; *Statuten des ersten Prager Provinzial-Consils vom 11. und 12. November 1349 im Anhänge – Tractatus de tribus punctis essentialibus Christiane religionis von Thomas de Hybernia aus dem Jahre 1316*. Brünn 1872; *Synodal-Statuten des Bischofes Arnost von Pardubitz für die Prager Diocese vom 18. October 1343*. Zum ersten male nach einer Wiener Handschrift. Brünn 1872.

historiografie nepřistoupil k monografickému zpracování některého z témat, kterými se dopodrobna zabýval, například právě statuty jednotlivých (arci)diecází nebo valdštejnskou otázkou. Tě sice monografii věnoval, *Waldstein von seiner Enthebung bis zur abermaligen Übernahme des Armée-Ober-Commando von 13. August 1630 bis 12. April 1632* (Wien 1858), ale kniha je opět zpola přetiskem pramenů a nikoliv monografií, jak byla chápána ve druhé polovině 19. století i dnes: chybí interpretace a širší záběr. Rovněž jeho zdánlivě objektivní kniha *Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren* (Wien 1857) již ve své době nevyhovovala a jednoznačně se přikláněla na stranu moravskou, tj. k nedělitelnosti Opavska od zbytku Moravy. Dudík, člen mnoha akademií a učených společností a vyznamenaný za svou práci mnoha panovníky i papežem, tak do české historiografie dodnes nezapadl a jeho dílo, ač specialisty užíváno, nebylo do nedávné doby vůbec zhodnoceno.

Pro vlastní řád byl veličinou mezi historiky rovněž brněnský rodák **Maurus Josef Kinter**¹⁶⁰ (1842 – 1928). Novicem v Rajhradu se stal 17. srpna 1859 a po maturitě s vyznamenáním na brněnském gymnasiu (1860) nastoupil do brněnského biskupského alumnátu a konečně 5. dubna 1864 složil věčné sliby. Téhož roku se stal rajhradským knihovníkem¹⁶¹ a od roku 1870 i tamním archivářem. Obě funkce zastával až do roku 1920, kdy se jich kvůli špatnému zdravotnímu stavu vzdal. Do řádové historiografie se ovšem vepsal především svojí redaktorskou prací v jím vedeném vědeckém řádovém periodiku *Studien und Mittheilungen aus dem Benediktiner- und Cisterzienser-Orden* (od roku 1880).¹⁶² Časopis se brzy etabloval v jazykově německých oblastech jako nejvýznamnější řádové periodikum a Kinter, který vedle vedení redakce obstarával i veškerou administrativu a s ní spojenou korespondenci, se stal uznávanou osobností řádové historiografie.¹⁶³ Tuto časově i intelektuálně náročnou činnost nakonec předal roku 1910 do Salcburku, ke spolubratřím u sv. Petra.¹⁶⁴ Za tuto dobu připravil Kinter jako redaktor k tisku na 1238 rukopisů, a proto nepřekvapí, že na vlastní literární činnost neměl do konce své redaktorské práce příliš času.¹⁶⁵ Před rokem 1880 i během svého redaktorství sice vydal některé dílčí studie,¹⁶⁶ ale jeho největší přínos

¹⁶⁰ K němu nejpodrobněji PAVELKOVÁ, Jindra. Mezi knihovnou a vydavatelstvím – život a dílo Maura Kintera. In HEILANDOVÁ – MAHEL – PAVELKOVÁ – RICHTROVÁ, *Posledních dvě stě let*, s. 91-101; heslovitě *BLGBL* 2, 1984, s. 144; ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. Kinter, Josef (řeholním jménem Maurus). In *BSAČZ*, s. 309-310.

¹⁶¹ Za své knihovnické působení označil na 9000 svazků knih, pořídil katalog 820 rukopisů, 900 sv. prvotisků a 880 map.

¹⁶² Původní název zněl *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benediktinerorden* a vycházel 4x ročně v rozsahu cca 200 tiskových stran. Od r. 1882 se do vydávání zapojil i cisterciácký řád, se kterým přišla i změna názvu. Každé číslo se skládalo ze 3 částí, v němčině či latině psaných odborných prací týkajících se především řádu, kratších zpráv ze všech klášterů a recenzí literatury. O vydávání časopisu bylo rozhodnuto na konferenci řádových opatů v Melku 25. 9. 1879. Kinter byl tak vedením redakce pouze pověřen.

¹⁶³ Dočkal se i řady poct a vyznamenání: duchovní rada vídeňského arcibiskupa (1888); biskupský notář litoměřické diecéze (1909); rytíř Řádu Františka Josefa (1902); rytíř španělského Řádu Karla III.; nositel kříže *Pro Ecclesia et Pontifice*; nositel rytířského kříže saského Řádu Albrechtova; dr.h.c. filosofie benediktinského kolegia sv. Anselma v Římě (1898) aj.

¹⁶⁴ Zde časopis vycházel do r. 1925, kdy jeho vydávání převzala Bavorská benediktinská akademie v Mnichově (Bayerische Benediktinerakademie). K ní srov. zejména HAERING, Stephan. *Academia Benedictina: Zur Geschichte der Bayerischen Benediktinerakademie im 20. Jahrhundert*. In *SMGBZ*, roč. 112, 2001, s. 467-487, resp. internetový zdroj: <http://www.bay-bened-akad.de>.

¹⁶⁵ Kinter přispíval též články do katolických deníků *Das Vaterland*, jeho nástupkyně *Die Reichpost* a do *Weltblattu*, a dále do *Notizenblatt der historisch-statistischen Section in Brünn* a *Anzeige für Kunde der deutschen Vorzeit*. Od roku 1866 spolupracoval též s *Wiener allgemeine Litteraturzeitung*.

¹⁶⁶ *Die Olmützer Fürst-erzbischöfliche Herrschaft Hochwald: Ein historisch topographischer Versuch*. Brünn

pro dějiny řádu spočívá v latinsky psané knize *Vitae monachorum qui ab anno 1613 in Monasterio O.S.B. Raihradensi in Moravia professi in Domino obierunt* (Brunae 1908). Jedná se o pečlivou heuristikou nashromážděné bio- a bibliografické údaje o rajhradských benediktinech od roku 1613 a představuje tudíž dodnes základní příručku k tématu. Kinter přispěl i do několika řádových přehledů. Nejzávažnější jsou jeho medailonky 41 českých benediktinů v díle *Scriptores Ordinis S. Benedicti, qui 1750–1880 fuerunt in Imperio Austriaco-Hungarico* (1880). Po Kinterovi zůstalo i několik závažných rukopisů. Do tisku nestihl připravit rajhradský chartulář (*Chartularium Raihradense 1045 – 1813*) ani pro B. Dudíka sestavený registář k Řádu německých rytířů a četná další díla.¹⁶⁷ Jako uznávaný církevní historik byl členem mnoha odborných společností.¹⁶⁸

Třebaže stál Rajhrad v čele řádové historiografie 19. století v českých zemích, nebyl přece jen jediným centrem generujícím učené benediktiny. V 19. století působil v Broumově a Břevnově **Eduard Itz šlechtic z Mildensteinu** (1789 – 1875), vlastním jménem Johann Nepomuk.¹⁶⁹ Nejprve zastával funkci faráře v Klatovech a profesora na gymnasiu v Broumově, později byl knihovníkem a podpřevorem v Břevnově a děkanem pražské filosofické fakulty (1856/7). Zachovala se po něm dvoudílná rukopisná historie broumovského kláštera nazvaná *Collectanea Ordinis s. Benedicti, imprimis monasterii Braunensis etc.* (Braunae 1827-1829).¹⁷⁰ V tomto latinsky psaném souhrnu klášterních dějin podal autor látku od založení kláštera až po konec 18. století. Samo dílo by stálo za bližší průzkum. Itz je rovněž autorem rukopisu *Legenden frommer Mönche und Ordens-Stifter* (1856).¹⁷¹ Jedná se o abecední seznam světců (Adalbert..., Benedictus..., Franciscus de Paula..., až po jméno Wilhelmus de Monte Vergine), který ale není nijak kritický.

V pražském Břevnově působil i **Hieronymus František Růžička** (1794 – 1884), rodák z Týniště, který jako profesor tamního gymnasia vykonával jednak funkce klášterního knihovníka a historiografa, a jednak zastával i funkce správní (převor 1863, podpřevor 1869). Byl ve styku i s královhradeckým biskupstvím, kde působil jako biskupský notář (*notarius episcopalis*)

1868 (53 s.); Gunther Joh. Kalivoda, *Abt und Prälat des Benedictiner-Stiftes Raigern: biographische Skizze*. Brünn 1879 (16 s.); *Der mährische Landeshistoriograph Dr. Beda Dudík O.S.B. Ehren-Abt von Trebitsch, kaiserl. Rath und Regierungs-Rath, Besitzer vieler hohen Orden etc. Mitglied der k. Akademie der Wissenschaften etc. gestorben am 18. Jänner 1890: eine Lebensskizze*. Brünn 1890 (22 s.); *Die Kongregation der Töchter des göttlichen Heilandes mit dem Mutterhause in Wien, VII., Kaiserstraße 25. Kurze Geschichte und Statistik. Ein Beitr. zur Geschichte der christlichen Caritas in Österreich-Ungarn*. Brünn 1905; edice Wissenschaftliche Reise des mährischen Landeshistoriographen Dr. Beda Dudík, O.S.B., durch Ungarn und Siebenbürgen, anlässlich der Tagung des histor.-archäologischen Kongresses zu Maros-Vásárhely 1864. In *ZDVGMSchl*, roč. 18, 1914, s. 58-84 a Dr. Beda Dudík's archivalische Reise durch Galizien 1865. In *ZDVGMSchl*, roč. 19, 1915, s. 35-50.

¹⁶⁷ *Regesta ad diplomatarium ordinis Theutinici; Chronik der böhmischen reformirten Franciscaner-Provinz: von der Gründung bis zum Jahre 1678 nach den Aufzeichnungen des P. Bernard Sannig, Ordens-Definitoris; Urkundliche Beiträge zur Stadtgeschichte Znaims von 1365 – 1640, nach Originalien zusammengetragen und commentirt; Diplomatarium monasterii Raihradensis inde ab anno 1046 congestum ..., geschichte der Rayigerner Bibliothek und des dortigen Stiftsarchives a Necrologium monasterii Raihradensis inde ab anno 1624.*

¹⁶⁸ *Leogesellschaft* ve Vídni, dále byl členem *K. K. Böhmisches Gesellschaft* v Praze, korespondujícím členem *Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunstdenkmale*, korespondentem archivní rady ve Vídni, od roku 1865 členem Centrálního stenografického spolku pro Moravu, člen bavorské benediktinské akademie od r. 1922 a čestný člen Německého historického spolku od r. 1924.

¹⁶⁹ V Břevnově žil jeho starší bratr Adolf (1784 – 1805), vl. jm. Emanuel. K rodině srov. MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, I. díl. Praha 2008, s. 410.

¹⁷⁰ NA Praha, ŘB, poř. č. 423, č. kart. 237 ve 3 sešitech velikosti A4, drobným písmem.

¹⁷¹ Označeno zkratkou „zusammengetragen von P. E. N. I. N. de M.“ NA Praha, ŘB, poř. č. 423, č. kart. 237, 496 stran A5.

a konsistorní rada (*Episcopali Consistorii Reginaehradensis Consiliar*). V mládí uveřejnil stručné latinské anály *Chronicon breve Břevnoviense et Braunense* (1845).¹⁷² Byla to však pouze příprava na vypsání zevrubnějších dějin. Nejvýznamnější dějepisnou práci H. Růžičky jsou totiž jeho rukopisně dochované *Geschichte des Benediktinerstiftes Břevnov - Braunau nach Urkunden und Handschriften verfasst* (Braunau 1873, doplňky do roku 1886).¹⁷³ Mají záběr od příchodu řádu do českých zemí až po rok 1886.¹⁷⁴ Autor se v práci opíral především o diplomatický materiál uložený v klášterním archivu.

O celé tři generace mladší byl i další významný historik z vlastních Čech, **Vavřinec (Laurentius) Wintera**¹⁷⁵ (1864 – 1914), původem z Náchodu. Studoval v Broumově a v Praze, roku 1883 vstoupil do Břevnovského kláštera (na kněze vysvěcen 1888), ale pro nemoc musel Prahu opustit a uchýlit se do Broumova, kterému zůstal věrný po zbytek života. Tento středoškolský profesor na gymnasiu v Broumově (1902 – 1914), místní archivář a podpřevor tamního kláštera (1907 – 1914) se významně zapsal do dějin řádového dějepisectví a regionálních dějin. Jeho bibliografie čítá přes padesát příspěvků. Kromě mnoha článků uveřejňovaných v místních i celostátních periodikách¹⁷⁶ se širší odborné veřejnosti představil zejména studii *Stift Braunau im Dienste der Kultur: ein Beitrag zur Kulturgeschichte der katholischen Kirche in Böhmen* (Braunau 1904¹⁷⁷), *Braunau und 30jährige Krieg* (Braunau 1903) nebo *Geschichtsbild der Stadt Braunau und des gleichnamigen deutschen Schulbezirkes* (Braunau 1894). Česky pak vyšly jeho studie *Odboj broumovských* (Praha 1904; 60 s.)¹⁷⁸ nebo *Z války sedmileté* (Praha 1903). Všechny jeho práce vycházejí ze studia archivních materiálů a jsou výsledkem velkého heuristického úsilí. Wintera

¹⁷² Český překlad vycházel na pokračování pod názvem Dějepis kláštera Břevnovského a Braumovského. In *ČKD* 1846, č. 4, s. 753-766; 1847, č. 1, s. 176-183; č. 2, s. 367-378; č. 4, s. 752-760. Růžička nebyl s velkou pravděpodobností překladatelem svého díla do českého jazyka, byl jím někdo z okruhu redakce ČKD, snad kanovník Václav Michal Pešina (1782 – 1859). Srov. nové vydání RŮŽIČKA, Jeroným. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Vydal Ondřej Koupil, komentář a rejstříky Josef Šrámek a O. Koupil, úvodní texty Dušan Foltýn, O. Koupil, J. Šrámek, Martin Mádl. Praha 2013.

¹⁷³ Práce se dochovala ve 3 svazcích: sv. 1 (34 s. + 265 s.); sv. 2 (301 s.); sv. 3 (316 s.) a je dnes uložena v NA Praha, ŘB, kn. 148-150. Byla přepsána r. 2008 ve Wordu Klausem Dietzem. Uvažovalo se v Břevnově, že bude přeložena do českého jazyka a vydána, ale ze záměru prozatím sešlo.

¹⁷⁴ O poznání dějin Břevnova a Broumova se zasloužil i broumovský rodák Romualdus Schramm (1833 – 1902), vstup do řádu 1853, provisor u sv. Markéty 1866–1886, převor a novicmistr v Břevnově, který vypracoval seznamy břevnovsko-broumovských opatů a zemřelých bratří *Fratres O.S.B. Brevnoveno-Braunenses in domino defuncti* (Pragae 1867) a regesta k břevnovským dějinám: *Regesten zur Geschichte der Benedictiner-Abtei Břevnov-Braunau in Böhmen*. Prag 1893.

¹⁷⁵ MORAVCOVÁ, Miroslava. Wintera, Vavřinec. In *BSAČZ*, s. 716-717. Není uveden nekrolog ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Vavřinec Jan Wintera. In *ČČH*, roč. 20, 1914, č. 2, s. 251-252 a rozsáhlá poznámka KRÁSL – JEŽEK, Sv. *Vojtěch*, s. 535-536.

¹⁷⁶ Např. Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit der zwei ersten Schlesischen Kriege 1740 – 1746. In *Studien und Mitteilungen aus dem Benedictiner- und Cistercienser-Orden*, roč. 10, 1889, s. 17-36, 184-201, 422-453, 578-626 (též jako zvl. otisk Brünn 1889); Geschichte der protestantischen Bewegung in Braunau. Nach Archivquellen. In *Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* (= MVGDB), roč. 31, 1893, s. 13-42, 103-128, 237-262; 32, 1894, s. 25-47; „Memoria Subrupensis“ P. Coelestini Hostlovsky. In *SMGB*, roč. 11, 1890, s. 296-306, 448-463, 613-632; Archiv města Broumova. In *ČČH*, roč. 4, 1898, č. 3, s. 189-193 a další 2 drobné příspěvky v *ČČH*; *Die Culturthätigkeit Břevnov's im Mittelater*. Brünn 1895 (28 s.); Zur Geschichte Braunaus in der Zeit der Luxemburger (1336-1419). In *MVGDB*, roč. 44, 1906, s. 321-336; Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit des dritten Schlesischen Krieges. In *SMGB*, roč. 35, 1914, s. 439-463, 586-606.

¹⁷⁷ Původně otištěnou In *Jahresbericht des öffentlichen Stifts-Obergymnasiums der Benedictiner zu Braunau in Böhmen*, roč. 43, 1904, s. 3-85.

¹⁷⁸ Srov. pochvalnou recenzi Alfonse Neubauera In *Sborník historického kroužku* (= SHK) 5, 1904, s. 189-190.

representuje regionální dějepisectví v nejlepším možném světle, přesto mu často chybí větší nadhled. Podle J. V. Šimáka jeho články nejsou v roce 1914(!) citovány českou historiografií, protože se na něj pohlíží jako na Němce kvůli německému jazyku jeho studií. Šimák spatřuje jeho hlavní přínos pro dějepisectví v jeho studiích o broumovském kostelu na počátku 17. století, kdy prý neodvisle od Gindeliho a Köpla dokázal, že kostel vlastně nikdy nebyl zavřen. Toho si již předtím ve svých recenzích Winterových děl všiml českobudějovický historik Alfons Neubauer, který spolu s Šimákem a předním rakouským historikem Alfonsem Huberem¹⁷⁹ oceňoval všechny Winterovy práce. Zemřel na nemoc uprostřed práce, chystal totiž s Antonínem Podlahou Soupis památek na Broumovsku.

Třebaže máme dochovány i některé další nástiny dějepisných prací z broumovského kláštera 19. století,¹⁸⁰ Wintera zůstává jeho nejvýznamnějším representantem v oblasti dějepisectví.

2. 3. První polovina dvacátého století – doba úpadku

S přibývajícím věkem 20. století se v důsledku první světové války a zejména pozemkové reformy ekonomická, a tím i kulturní situace benediktinů v českých zemích stále zhoršuje, přesto se v jeho řadách najdou jedinci, kteří nepouštějí ze zřetele historii českých zemí ani svého řádu, a dokonce se plánuje založení řádového ústavu pro církevní dějiny.¹⁸¹ Historie tomu ale chtěla jinak, ústav založen nebyl a oslabení Rajhradu i Břevnova s Broumovem bylo dokonáno po roce 1948, i když například Rajhrad přežil válečná léta až do osudného roku 1945 prakticky bez pohromy. Přes všechny tyto obtíže vydal benediktinský řád ze svého středu významné osobnosti české kultury i na sklonku monarchie.

Na rozhraní 19. a 20. století zde stojí ojedinělý zjev české katolické literární historie, rusista **Alois Augustin Vrzal**¹⁸² (1864 – 1930) publikující také pod literárním pseudonymem A. G. Stín. Rodák z Ratají u Kroměříže a přítel P. J. Vychodila studoval na gymnasiu v Přerově (1876 – 1884), teologii v Brně a vycházel stejně jako Vychodil z jihomoravského Rajhradu, který mu poskytl prvotní i poslední útočiště (kněžské svěcení 1889). Úzké řádové prostředí ovšem brzy přerostl a záhy se stal jedním z největších znalců ruské literatury v českých zemích. Vytvořil první českou syntesu dějin moderní ruské literatury *Historie literatury ruské XIX. století* (Valašské Meziříčí 1897), která

¹⁷⁹ Srov. jeho pochvalu In *Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, roč. 16, 1895, s. 151.

¹⁸⁰ Jeden takový je uložen v NA Praha, ŘB, inv. č. 519, č. kart. 268. Jedná se o rukopisné „dějiny“ broumovského kláštera psané německy v rozsahu 5 dvojlistů. Podle odkazů na literaturu je možno text datovat po r. 1857. Jde pouze o souhrnný nástin dějin kláštera od jeho počátků do 2. poloviny 18. století. Inicie textu vzešla patrně od opata Johanna Nepomuka Rottera (1807 – 1886), velkého milovníka literatury a dějin. Srov. jeho záznamy o smrti a pohřbu opata Gründmanna a volbě jeho nástupce S. Rautenstraucha z r. 1851 (NA Praha, ŘB, inv. č. 64, sign. I 19) a jeho teologickou disertací *De historia calicis in Bohemia* z r. 1834 (NA Praha, ŘB, inv. č. 135).

¹⁸¹ Srov. NA Praha, ŘB, inv. č. 548, č. kart. 285. Lze půjčit jen se souhlasem řádu. Interně se překládají slavné příručky k dějinám řádu, např. spis Cuthberta Butlera (1858 – 1934) *Benedictine Monachism* (1919), přes něm. vyd. 1929. Srov. NA Praha, ŘB, poř. č. 423, č. kart. 236. Dochovány jsou i různé výpisky z historických materiálů k opatu Rautenstrauchovi a josefinismu, příp. katolickému osvícenství (vše německy a latinsky; od B. F. Menzela?). Jakýsi „Bratr Václav“ vytvořil ve 20. století český výťah díla M. Ziegelbauera. Srov. NA Praha, ŘB, poř. č. 423, č. kart. 237. Dochované jsou i výpisky z 20. století o všech biskupech-členech OSB a mnoho excerpt z různých latinských pramenů 18. století. Srov. NA Praha, ŘB, poř. č. 423, č. kart. 238.

¹⁸² HUSOVÁ, Marcella – PEŠAT, Zdeněk. Alois Augustin Vrzal. In *Lexikon české literatury 4/II*, s. 1528–1530. Je třeba ještě doplnit POSPÍŠIL, Ivo. Dva moravští slavisté: Alois Augustin Vrzal a Sergij Grigorovič Vilinskij. *Slavia. Wydawnictwo Poznanskiego Towarzystwa Prz.*, roč. 57, 2000, s. 219–233.

původně vycházela od roku 1891 časopisecky na pokračování. Tato bezmála tisíc stran dlouhá synthesa vychází z literárněhistorických a kritických prací A. N. Pypina, V. G. Belinského, P. Polevého aj., ale zejména z práce A. M. Skabičevského.¹⁸³ Tehdejší česká odborná kritika označila Vrzalovu kompilační synthesu za nepodařený pokus konzervativce pořídit na liberálním základě tendenční dějiny ruské literatury (J. Polívka), nicméně nebylo to dáno ani tak kompilační metodou autora, jako spíše autorem samým. Tehdejší slavistika tíhla spíše k avantgardě, později bolševismu, a proto jí rajhradský benediktin nenadchnul. Vrzal byl však svými pracemi průkopníkem katolické rusistiky v českém prostředí.¹⁸⁴ Z jeho dalších prací vyniká první český Puškinův životopis *Alexandr Sergejevič Puškin* (1899), obsáhla studie *Nábožensko-mravní otázky v krásném písemnictví ruském* (1915), která byla rovněž liberály odsouzena za svůj konzervatismus, a *Přehledné dějiny nové literatury ruské* (Brno 1926). Vrzal byl rovněž hojným překladatelem a zanechal několik desítek knižních překladů (zejména A. P. Čechov, V. G. Korolenko, ale i překlady z francouzštiny a italštiny), které jsou dnes chváleny pro ryzost češtiny bez rusismů. Vrzalova osobní knihovna z pozůstalosti čítá na 2500 svazků knih, z nichž některé jsou u nás i v Rusku zcela unikátní.

S příchodem reformních beuronských benediktinů z Pruska do Emauz roku 1880 nastal také zde čilý ruch umělecký (regotizace objektu) i duchovní.¹⁸⁵ V oblasti dějepisectví se nejvíce uplatnil **Leander Helmling**¹⁸⁶ (1863 – 1929), rodák z Kirschhausenu v Hesensku (sliby složil roku 1885 a vysvěcen byl 1889). Helmling, který dožil v Altenburgu v Dolním Rakousku,¹⁸⁷ nebyl ve svých pojednáních patrně příliš nakloněn jazykově české kultuře a jeho smýšlení lze označit za (velko) německé. V našem kontextu je třeba vyzvednout jeho zapomenutý patnáctistránkový článek *Die Annalisten und Geschichtsschreiber des kgl. Stiftes Emaus in Prag und ihre Werke: eine bio-bibliographische Skizze* (Prag 1903),¹⁸⁸ který jako dosud jediný mapuje historiky z emauzského kláštera od jeho založení po rok 1880. V něm se ovšem jeho proněmecké nacionální tendence tolik neodrážejí. Z tohoto pohledu markantnější je toto smýšlení v knize *Emaus: kurzgefaßte Geschichte und Beschreibung der Kirche und des Klosters Unserer l. Frau von Montserrat zu Emaus in Prag* (Prag 1903), která je dnes jeho nejcitovanější prací, protože obsahuje mnohá vyobrazení a popisy výzdoby, která byla zničena při pádu bomby na klášter roku 1945. V podrobném líčení dějin i výzdoby kláštera je ovšem Helmling tendenční: záměrně pomíjí celou utrakvistickou epochu kláštera jako období „nelegitimních opatů“. Také jeho jinak pečlivá edice klášterního kopiáře z roku 1395 a dalších navazujících listin *Das vollständige Registrum Slavorum* (spolueditor Adalbert Horčička, Prag 1904, druhý díl editoval již sám; Prag 1914)¹⁸⁹ nese znaky zdrženlivého postoje k češtví, neboť když přebíral do edice listiny z rukopisu Hieronyma Cechnera, přepsal do své práce listiny v jeho latinském překladu, nikoliv v jazykově českém originálu. Neznalost češtiny mu zde nemůže být omluvou. Edice ve svých dvou dílech zachycuje i listiny z místodržitelského a arcibiskupského archivu až do roku 1885, ty méně důležité formou regestu. Výzdobu Emauz připomněl rovněž v drobném příspěvku *Die Wandgemälde im Kreuzgang des kgl. Stiftes Emaus in Prag: zur Kunstgeschichte des*

¹⁸³ Z jeho práce *История новейшей русской литературы (1848 – 1890)* (1891, 5. vyd. 1903). KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – VEČERKA, Radoslav. *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*. Praha 1997, s. 289. Autoři ovšem Vrzala příliš necení.

¹⁸⁴ Srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848 – 1918*. Praha 1998, s. 253.

¹⁸⁵ Srov. FOLTÝN, Dušan. Počátky Beuronské umělecké kolonie v Praze. Emauzy a Sacré Coeur 1880 – 1884. In BENEŠOVSKÁ – KUBÍNOVÁ (eds.), *Emauzy*, s. 191-196.

¹⁸⁶ ČSB 4, 1930, s. 780.

¹⁸⁷ Srov. jeho průvodce *Führer durch das Stift Altenburg*. Altenburg 1925.

¹⁸⁸ Původně ve výroční zprávě Německého gymnasia v Praze 1903, s. 10-24. Srov. zprávu Antonína Podlahy In *SHK*, roč. 5, 1904, s. 255.

¹⁸⁹ Srov. recenzi Gustava Friedricha In *ČČH*, roč. 11, 1905, č. 3, s. 334-339.

XIV. *Jahrhunderts* (Prag 1902)¹⁹⁰ a v průvodci *Führer durch den Kreuzgang des Klosters Emaus* (Prag 1910), který vyšel i v české mutaci.¹⁹¹ Helmling se ale věnoval i širším benediktinským souvislostem, jak napovídá jeho studie o bývalém servitském klášteře Na Slupi a sv. Michaela v Praze.¹⁹² Byl rovněž pilným příspěvatelem do časopisu *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige*¹⁹³ a založil a vydával na počátku 20. století *Hagiographischer Jahresbericht für die Jahre ... / Zusammenstellung aller im Jahre .. in deutscher Sprache erschienenen Werke, Übersetzungen u. größerer oder wichtigerer Artikel über Heilige, Selige u. Ehrwürdige* (1901 – 1904).

Posledním historikem z Rajhradu byl bezesporu **Václav Jan Pokorný**¹⁹⁴ (1894 – 1979), místní knihovník a archivář (od roku 1922). Na svou činnost byl dobře teoreticky připraven, neboť po maturitě v Bučovicích (1913) absolvoval studium v řádové škole v Sekově (1914 – 1917) a teologická studia v Brně (1917/18), kde si rovněž doplňoval historické vzdělání přednáškami na filosofické fakultě. Od roku 1927 působil jako konzervátor pro státní památkovou péči v okrese Moravský Krumlov, od roku 1933 byl mimořádným členem komise pro soupis rukopisů při České akademii věd a umění. Podílel se na uspořádání rajhradského archivu (generální repertář podle schématu v Břevnově, 1923) a snažil se o zřízení ústředního řádového archivu v Praze s pobočkou v Rajhradě (1947) a za II. světové války přestěhoval celý klášterní archiv z Rajhradu do Syrovic. Po celý svůj dlouhý život až do zatčení komunistickou policií (1950) byl publikačně činný, svoji pozornost věnoval jednak dějinám Rajhradu, jednak české literatuře. K dějinám kláštera publikoval knihy *Kláster Rajhrad: jeho dějiny a památnosti* (Brno 1925), *Z rajhradských pamětí* (Brno 1932), *Benediktinský klášter v Rajhradě* (Praha 1942 s Z. Drobnou). K tématu českých spisovatelů připravil užitečnou edici *Dopisy O. Březiny E. Pillerovi 1883–1893* (otisk z Hlídky 1940 s F. Jechem). Svou hodnotu si dodnes uchovala studie *Říčany na Moravě* (Brno 1923). Kromě své literární a archivní činnosti (byl také redaktorem časopisu Hlídka¹⁹⁵) působil Pokorný i v duchovní správě (Ostrovačice, Rajhrad, Syrovice) a byl posledním opatem v Rajhradě před jeho zrušením (1947 – 1950). Svůj život dožil jako duchovní správce ústavu sociální péče v Žernůvkách.

¹⁹⁰ Původně ve výroční zprávě II. německé reálky v Praze 1902, s. 28-41.

¹⁹¹ *Průvodce křížovou chodbou královského kláštera emauzského v Praze*. Praha 1910.

¹⁹² Die Servitenklöster Maria Verkündigung Slup und St. Michael in Prag. In *MVGDB*, roč. 51, 1913, s. 118-123.

¹⁹³ Die literarische und künstlerische Tätigkeit im kgl. Stifte Emaus in Prag: Von seiner Gründung bis auf unsere Tage. In *SMGBZ*, roč. 25, 1904, s. 30-42, 480-488, 655-675; roč. 26, 1905, s. 22-29, 238-247; Die Bruderschaft zu Ehren der 63 Lebensjahre des hl. V. Benediktus in der Abtei Emaus-Prag. In *SMGBZ*, roč. 29, 1909, s. 205-208; Johannes Baptist May, der jüngste Biograph der hl. Hildegard von Bingen. In *SMGBZ*, roč. 33, 1912, s. 161-164; Zwei alte Bücher-Verzeichnisse im Stifte Altenburg (N.-Oe.). In *SMGBZ*, roč. 42, 1924, s. 233-240.

¹⁹⁴ ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. Pokorný, Václav Jan. In *BSČZ*, s. 503.

¹⁹⁵ Hlídka založil rajhradský benediktin Placid Jan Mathon (1841 – 1888) r. 1884 pod názvem Zprávy apoštolátu tisku; po katolickém sjezdu v Brně (1894) dostal časopis název „Hlídka“ a byl koncipován širěji jako „měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii“. Hl. redaktorem Hlídky však byl po 40 let jiný rajhradský benediktin Pavel Julius Vychodil (1862 – 1938), známý překladatel Aristotela, teolog novotomistického směru a literární kritik a historik (*Fr. Sušil: životopisný nástin*. 1894-1904; *Životopis Václava Kosmáka*. 1916; edice *Z doby Sušilovy: Sběrka dopisů*. 1917; *Josef Pospíšil: životopis*. 1928). Na návrh F. Čády byl jmenován dopisujícím členem České akademie věd. K jeho životu srov. GABRIEL, Jiří. Pavel Josef (!) Vychodil. In *Slovník českých filozofů*. Brno 1998. K časopisu Hlídka srov. M. C. PUTNA, Česká katolická literatura, s. 245-258; k rajhradské „papežské“ tiskárně srov. HEILANDOVÁ, Lucie. „Ano, knihy a noviny se staly za našich dnů téměř jako chléb potřebou vezdejší“. In HEILANDOVÁ – MAHEL – PAVELKOVÁ – RICHTROVÁ, *Posledních dvě stě let*, s. 68-90.

Posledním historikem broumovského kláštera byl profesor tamního gymnasia a místní rodák **Beda Franz Menzel**¹⁹⁶ (1904 – 1994). Benediktinské gymnasium v Broumově navštěvoval nejprve coby student (jeho učitelem byl broumovský opat a pozdější přítel Dominik Karl Prokop, 1890 – 1970¹⁹⁷), později se tam roku 1930 vrátil jako učitel. Mezitím absolvoval noviciát v Břevnově, studium dějin a geografie na pražské a mnichovské universitě¹⁹⁸ a kněžské svěcení v pražské katedrále sv. Víta (1. června 1928). Roku 1936 byl jmenován ředitelem broumovského gymnasia. Válečná léta 1939 až 1945 strávil nuceně jako farář v Ruprechticích (*Ruppersdorf*), které byly právě roku 1939 natrvalo spojeny s Libercem. Ihned roku 1945 odešel s jedním z prvních transportů z Broumova do Bavorska a sloužil v pasovské diecézi. O dva roky později na žádost opata Prokopa odešel do Rohru, kde vyučoval na tamním řádovém gymnasiu, které záhy patřilo k nejlepším v celém Bavorsku. Kromě řady podnětných studií k dějinám Břevnova a Broumova v 17. a 18. století¹⁹⁹ je nutné jmenovat jeho zásadní monografii *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau: Herkunft, Umwelt und Wirkungskreis* (Königstein/Ts 1969),²⁰⁰ která vychází z jeho dávné disertace a je dodnes citována českou historiografií. Rovněž již zmíněná studie *Abt Othmar Daniel Zinke 1700–1738: Ein Prälat des Böhmischen Barocks*²⁰¹ si podržela svou platnost. Přispěl i do monumentálního sborníku *Das Braunauer Land* (1984).²⁰² Jako člen Bavorské benediktinské akademie i Historické komise sudetských zemí (*Historische Kommission der Sudetenländer*) nezapomněl Menzel na české země ani na konci svého dlouhého života.²⁰³

Již jen jako dovětek může být poukázáno na osobnost rohrského opata **Johannese Aloise Zeschicka** (1932 – 2013), rodáka ze západočeských Bezdruzic, který se v rámci dějepisceví věnoval kromě rohrskému klášteru (například *Kloster in Rohr: Geschichte und Gegenwart*, 1968; *Das Augustinerchorherrenstift Rohr und die Reformen in bairischen Stiften vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, 1969) i vyloženě českým benediktinům: *Die Benediktiner in Böhmen und Mähren*,²⁰⁴ což vyústilo i v český překlad *Benediktinky a benediktini v Čechách a na Moravě* (Praha 2007).

¹⁹⁶ HEMMERLE, Rudolf. P. Beda Menzel verstorben. In *Mitteilungen des Sudetendeutschen Archivs*, roč. 119, 1995, s. 24.

¹⁹⁷ K jeho osobnosti srov. HEMMERLE, Rudolf. P. Dominik Prokop, Abt von Braunau. In *Mitteilungen des Sudetendeutschen Archivs*, roč. 119, 1995, s. 29.

¹⁹⁸ Disertaci obhájil v Praze pod názvem *Beiträge zum Leben und Wirken des Abtes Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau* (1930).

¹⁹⁹ Např. *Die Barockkunst unter den Äbten von Braunau*. Braunau 1937; Exemptionsstreit zwischen den Äbten von Břevnov - Braunau und den Prager Erzbischöfen 1705 – 1758. In *Bohemia Jahrbuch des Collegium Carolinum*, roč. 17, 1976, s. 53-135; *Abt Othmar Daniel Zinke und die Ikonographie seiner Kirchen in Břevnov, Braunau, Wahlstatt*. St. Ottilien 1986.

²⁰⁰ Srov. zprávu Eva BURKOŇOVÁ, In *Československý časopis historický*, roč. 19, 1971, č. 1, s. 145-146.

²⁰¹ In *SMGB*, roč. 89, 1978, s. 7-300. Také samostatně: Augsburg 1978.

²⁰² HERRMANN, Hugo – TÖLG, Herbert (eds.). *Das Braunauer Land: Beilage zum Braunauer Rundbrief*, 2 Bde. Rohr 1984.

²⁰³ MENZEL, Beda. Die böhmische Benediktinerkongregation. In FAUST, Ulrich – QUARTHAL, Franz (eds.). *Germania Benedictina, 1: Die Reformverbände und Kongregationen der Benediktiner im deutschen Sprachraum*. St. Ottilien 1999, s. 591-619.

²⁰⁴ In *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien*, roč. 6, 1982, s. 38-102; jiná studie se stejným názvem pak In HOFMANN, Johannes (ed.). *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr im Auftrag der Abteien Břevnov und Braunau in Rohr*. St. Ottilien 1993, s. 3-82.

Závěr

Tento stručný a nutně selektivní přehled historiografické produkce myslím ukázal zřetelně, že benediktinský řád se významně podílel na utváření církevního dějepisectví v českých zemích a byl v úzkém sejetí s celorakouským i jihoněmeckým řádovým prostředím, ba udržoval kontakty i s proslulou maurinskou školou. Benediktini nebyli přirozeně sami, kdo spoluutvářel české dějepisectví, patřili nicméně mezi tzv. staré řády, jejichž počátek lze datovat do středověku, v případě benediktinů dokonce do jeho rané fáze. Je zřejmé, že si toho byli všichni řádoví členové vědomi a byli hrdi na odkaz svých předchůdců. Někteří z nich pak přirozeně přišli se snahou nenechat upadnout mnohé činy do zapomnění, a proto se podjali nelehkého úkolu tyto události zaznamenat, případně znovu je vynést na světlo. Jako v případě jiných řádů střídala se u benediktinů období ekonomické i kulturní prosperity s časy úpadku, avšak lidská touha po dějepisné práci nevyzímala nikdy. Ne všichni členové tohoto řádu zabývající se v českých zemích dějinami mohou být řazeni mezi „velké historiky“, ať už definujeme tento pojem sebeskromněji. Všichni však zanechali svůj svébytný otisk v kulturním panoramatu středovýchodní Evropy a dávají chvályhodný příklad ostatním, byť i konfesijně jinak vyhraněným dějepiscům, vždyť *quot homines, tot sententiae*.

SUMMARY: AN OVERVIEW ON HISTORIOGRAPHY OF THE BENEDICTINE ORDER IN THE CZECH LANDS. History always played a crucial part in monasticism. This fact was valid not only for the liturgy, commemorating the saintly monks from the past, but also for ordinary life. The Order of Saint Benedict is well known for its activity in the field of historiography, especially thanks to the monks of the French Benedictine congregation of St. Maur, who cultivated the study of history to such a high level that it influenced the whole Catholic world. There were also many Benedictine historians who wrote about the history of the Czech lands, or they lived there. Abbeys contributed to a culture of astute historiography and to the development of historical consciousness, mainly among fellow monks. I am not aware of other such work within the Czech historiography dealing with this topic. However, the article does not analyse works of the historians in depth, but it rather briefly outlines the historiographical works of the Benedictines related to the Czech lands from the Early Middle Ages to the end of the 20th century. The whole article is divided into two main chapters and several subchapters. The first chapter pays attention to the context of the Benedictine historiography in Austria, Catholic Germany and France; the second one focuses on the overview on the Order historiography in the Czech lands.

PhDr. et Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.
 University of Hradec Králové
 Philosophical Faculty
 Department of Auxiliary Historical Sciences and Archival Science
 Náměstí Svobody 331
 CZ-500 03 Hradec Králové
 The Czech Republic
 jakub.zouhar@uhk.cz